AZ EZERÉVES FELVIDÉK

M. MUNKÁSMOZGALMI INTÉZET KÖNYVTÁRA

ÉDER GYULA: II. RÁKÓCZI FERENC

KÉPES VASÁRNAP

ILYEN A FELVIDÉK!

IRTA: HERCZEG FERENC

Talán a Rákóczi-felkelés óta, mikor a magyarság sorsa az északi vármegyékben dőlt el, népünk képzelete nem keringett annyit Észak-Magyarország hegyei és völgyei fölött, mint ezekben az izgalmasan érdekes napokban. Ott kering a képzeletünk, gyöngéden megcirógatja szemével a felvidéki hegyek isteni profilját, gyönyörködik üdén zúgó erdeikben és vidáman csörtető folyóikban, megbűvölten bámulja az ősi szép városokat, az elképesztően eredeti templomokat és várkastélyokat. Elmondhatjuk: ezekben az órákban egész Magyarország szive a Felvidék keblében dobog.

A felső vármegyéket mi sohasem tudtuk elkülönitett, önálló országrésznek képzelni, miként a hajófedélzetet sem tudjuk elgondolni a hozzávaló hajótest nélkül. A Felvidék Szent István országának koponyacsontja. Szerves összefüggésben van az alföldi vármegyékkel, a Teremtő keze egymásba épitette őket, együtt logikus egészet alkotnak, de egyik a másik nélkül érthetetlen és értelmetlen csonk, amelynek nincs létjogosultsága.

A prágai cselszövés el tudta érni a hihetetlent és képtelent, a Felvidéket elszakitották az országtól, odaajándékozták a Csehszlovák Köztársaságnak, ép oly ostobán és gonoszul, mintha az én házam fedelét odaajándékoznák a kapzsi szomszédomnak, hogy padlót ácsoljon magának belőle. A Csehszlovák Köztársaságot ezért a legsulyosabb büntetés érte, melyre az isteni igazság és a természet rendje ellen vétkezők rászolgáltak: eleven testtel elrohadt.

A felvidéki magyarság sok szláv és germán vért vett fel magába és mégis ott folytak le nemzeti történelmünk legmagyarabb eseményei. Ez a vidék volt mindenkor a szabadság hőseinek és martirjainak igazi szülőföldje. A harcok, melyeket a szolgaságra nem termett felvidéki nagy családok Bécs ellen vivtak, Európa szemében a szabadságszerető és a szabadságért harcolni és áldozni tudó népek ideális magasságába emelték a magyarságot. 1848-ig a Rákóczi-felkelés, a világháboruig pedig a negyvennyolcas szabadságharc emléke volt a magyarság erkölcsi tőkéje.

Talán nincs is a világon még egy társadalom, amelynek tagjai a meggyőződésükért olyan sulyos áldozatokat hoztak volna, mint a felvidéki Thökölyek, Rákócziak és Bercsényiek; talán nincs még egy város, ahol annyian véreztek volna a szabadságért, mint Eperjes; nincs még egy hely, amely annyi vitéz szabadságharcost adott volna a nemzetnek, mint a kurucok és vörössapkások Kassája.

De nyugodtabb időkben is, mikor a levegő nem volt annyira robbanó gázokkal telitve, az alföldi magyarok vágyai, mint a vándormadarak vonuló seregei, állandóan a Felvidék felé szárnyaltak. A Felvidék jelentette nekünk a tájkép romantikus szépségét, a fenyvesek üditő leheletét, a kristályos levegőt; a Felvidék jelentette a háboru előtti magyar embernek a pihenést, az erőgyüjtést, az egészséget; a Felvidék jelentette a nemzeti érzésben való elmélyülést és megerősödést, mert hiszen gyönyörü városainak és várkastélyainak minden köve magán viselte a nagy emberek és nagy események nyomát. Az Alföld a Felvidéken megtalálta a saját multját, mert a sik vidéken a török hóditó mindent felforgatott, elhurcolt vagy diribdarabra tört; ami emléke maradt az ősi nemzeti kulturának, az a Felvidék templomaiban és muzeumaiban ragyogtatja aranyfényét.

A világháboru előtt majd mindenkinek közülünk volt odafenn egy kedves pihenő- vagy bizalmas buvóhelye, egy ékszerdoboznyi kis város, egy parányi fürdőhely a beláthatatlan fenyőerdők méhében, egy fatörzsekből ácsolt turistaszálló valamelyik tengerszem mellett. Mi volt nekünk, régieknek, a Felvidék? Az ünnepnap, amely verőfénnyel és áhitattal szakitotta meg a hétköznapok egyhanguságát.

Hosszu két évtized után, melyet szomoruságban és sötétségben töltöttünk, megint egyszer ünnepe lesz a magyarnak. Régi szépségében, amely meghatóvá nemesedett az elválás fájdalmában, visszatér hozzánk a Felvidék. Lobogó zászlókkal, ünneplő szivvel fogadjuk.

A FELVIDÉK

IRTA: DR RAFFAY SÁNDOR

A magyar Alföld nagy szerelmese, Petőfi Sándor, a magyar Felvidéket nem ismerte. Ezért irt róla igy:

Mit nekem, te zordon Kárpátoknak
Fenyvesekkel vadregényes tája!
Tán csodállak, ámde nem szeretlek,
Képzetem hegy-völgyedet nem járja.

Ha ismerte volna a magyar Felvidék csodás szépségeit, megragadó báját, mesés változatosságát, tollában maradt volna e róla irt mondat. Magam is az Alföld szülötte és szerelmese vagyok, de a Felvidékben ezernyi szépséget találok.

Pozsonyi diák, majd tanár koromban ismertem meg az ország hegyvidékét. Közben, mint besztercebányai tanár, a Garam bűbájos völgyének szépségeit csodáltam. Több nyarat töltöttem a Tátrában, Rozsnyó vidékén, a Szepességen, Urvölgyön és más tájakon s ma is szomjas a lelkem a Felvidék szépségei után.

Amit a Felvidék mutat, nekünk, a síkság szülötteinek, mind gyönyörüség, de amit rejt, az ország megannyi értéke. Fája, vize, szene, állattenyésztése nemzeti kincs. Bányái ma némák, de méhük bizonyosan ma is terhes, csak munka és vállalkozás kell a rejtett kincsek kitermeléséhez.

És mennyi benne a régmult idők beszédes emléke! A magyar hőskor egyik színtere volt a Felvidék századokon át. A magyar történelem legnagyobb nevei füződnek váraihoz és városaihoz. A magyar nemzeti és kulturális élet számtalan vezéralakja a Felvidék sajátos lelkétől nyerte ihletét.

Mert a magyar Felvidéknek sajátos lelke van. Van benne valami a pásztorfurulyából, mely mélán zengi a sziv mélységeiből feltörő hangulatokat. Van benne valami a susogó erdők rejtelmes titokzatosságából, amit át- meg átsző a lombok mögé rejtőzködő madár fel-felcsattanó éneke. A Felvidék emberei nem olyan pattogók, nem is olyan nyiltak, mint az Alföld lelkétől lelkezett magyar nép, de szemeikből kisugárzik a szelid jóság és a szeretetre mindig kész odaadás. A Felvidék népe az Alföld szülöttjének szemében mindig titokzatos, de mindig rokonszenves is, akit testvérnek és atyafinak tud, vall és érez.

Nagy része van ebben a szivbeli együttérzésben annak az évszázados tapasztalásnak, hogy a Felvidék népe mindig hűséges hazafi volt. Nemzetellenes mozgalomnak sohasem volt kiindulópontja a Felvidék. Viszont a török megszállás hosszu ideje alatt a Felvidék volt otthona a nemzetfenntartó törekvéseknek és a Felvidék adta a magyar szabadságért és alkotmányért vívott harcok leghűbb katonáit.

Nem is érti az ember, hogyan tudták a Felvidék népét két évtizedre is elszakitani az ezeréves magyar hazától. Nem érti az ember, hogy néhány tucat hiu, haszonleső vagy megtévesztett honorácior hogyan tudta a Felvidék nem magyarul beszélő, de magyarán érző népét csak átmenetileg is az ezeréves testvér: a magyar nép ellen hangolni. Jól esik hinnünk, hogy a megtévedtek is belátták már tévedésüket. Jól esik hinnünk, hogy a Felvidék mielőbb visszatér ősi helyére, a magyar szent korona védelme alá. Jól esik hinnünk, hogy a Duna völgyének Kárpát-koszoruzta kenyéradó áldott földje a maga egészében nemsokára együtt zengi velünk, husz szomoru esztendőn át árván, pironkodva kesergő bánatos magyarokkal a Magyar Hiszekegy biztató igéit:

Hiszek Magyarország feltámadásában!

Akkor lesz boldog a csonka országban a jobb jövendőt váró bánatos magyar sziv, ha a Felvidék népének ajkára kiülő vallomást a Magas Tátra bércei verik vissza, hogy meghallja az egész világ:

„Én is hiszem, de sőt akarom is a feltámadást!"

Gyomlálók dala

Gyertek, gyerekek, gyomlálni a gazt,
Csak a hanyag és henye türi meg azt;
A gyenge palántát elnyomja a gyom,
A bűn is a szívben igy fojtja agyon
A jót, a nemest meg a szépet.

Járjon kezetek, gyerekek, szaporán,
Jó: szokni serény munkára korán.
A munka az élet, nem a henyeség,
Vigan gyerekek, mert a kegyes ég
Csak a jó munkásnak ad áldást.

Minden pici porszem, kicsinyke növény,
Gyöngyével a harmat, az árny meg a fény
Csoda képeskönyvben tündéri betük,
Hisz a természetnél nincs könyv gyönyörűbb,
Tanulni belőle oly édes.

S lágy gyermeki szivet a jó anyaföld
Hálás szeretettel szinig teletölt.
Belőle sugárzik az égi meleg,
Az ember a földhöz minél közelebb,
Annál közelebb van az éghez.

Vargha Gyula.

Kilátás a Magas Tátrára.

Az elszakitott Szepesség bucsuja az anyaországtól

A trianoni békeparancs kényszerü elfogadásának hirét megrendülve és mélyen lesujtva fogadta a szörnyen megcsonkitott ország épugy, mint az önkényesen elszakitott részek mindenike. Erről a nagy lelki megrázkódásról tanuskodik a *Szepességi Lapok* akkor megjelent szivbemarkoló cikke, amelyet az alábbiakban szószerint közlünk:

Zipszerföld. Egy arasznyi felhő közeledik az égen a gömöri hegyek felől. Utána lassan jön egy másik. Megint egy harmadik. A vezető csillagok eltünnek egyenként. Végül felleg borul a Szepességre. Gyászlobogó repül fel a zenitre. Egyre erősbödik a hir: *Magyarországon* aláirják a békét. A végtisztességet, az utolsót nemcsak jogunk, de kötelességünk is megadni. *A Szepesség Szent István koronájának diadémja volt,* tehát illő, hogy a válás pillanatában elbucsuzzunk tőle. A buborékok szétpattantak, a naiv forrásokból táplálkozó remények szétfoszlottak. Előállott a rideg valóság. Kérlelhetetlenül a zord tények uralkodnak. Nem valami számadásfélét, vagy mérleget akarunk csinálni, csak bucsuzkodunk. Megköszönjük a sok jót és hófehér lisztet, melyből ezer éven keresztül táplálkoztunk, melyből gyermekeink oly jóizü, zamatos kalácsot ettek. Megköszönjük Tokajnak gyönyörü tüzes borát, melyből sehol a világon a pohárba annyi nem folyt, mint éppen a Szepességen. Megköszönjük a fekete, ropogós cseresznyét, meg a hamvas mosolygó kajszinbarackot, a csábitó gyöngyszemü szőlőt és a vérbélü görögdinnyét, mit az egri menyecskék árultak Lőcse, Igló és Poprád piacain. Megköszönjük még a finom illatu erdőtelki és verpeléti szűzdohányt is, mit gyöngyvirággal vegyesen hoztak át az érchegységen. *Megköszönjük a szeretetet, a gondosságot, mellyel fiainkat nevelték, elhelyezték és lett légyen az munkás-, ur-, vagy parasztcsalád szülöttje, a leghatalmasabb állásokig juttatták Magyarországon.* Megköszönjük a sok bányatelep és gyár felvirágoztatását, a hatalmas vasuti forgalmat, a tündöklő gazdag iskolaépületeket, felszereléseket, dohánygyárakat, fa-, textil- és fémipari szakiskolákat, ásványvizeink forgalombahozatalát. Megköszönjük a Magas-Tátra világhirü felvirágoztatását. *Mindezt megköszönjük szépen nektek magyarok, kik velünk emberségesen és őszintén jól bántatok.*

És te Levocsa, te kőoroszlán, nyujtsd ki nyelvedet rám, ha nem igaz. De nyujtsd ki arra is, aki ki merte a száján azt a szörnyü bűnt ereszteni a zipszerek közül, hogy ő Magyarország mostoha fia volt. Még hálálkodni sem akarunk koldus módra, mert ez izetlen volna. Egyszerüen bucsuzunk tiszteletreméltóan, meghatottan. Reszkető karunk kitárjuk elszakadt testvéreink, földönfutó fiaink után, akik nekünk kedvesek voltak, de akiket a rövidlátás kiüldözött.

Szlovák apák, magyar anyák, gyermekek, unokák, kik széjjel vagytok szakitva, ne feledjétek el egymást soha. Millió és millió ezüst szál láthatatlanul huzódik keresztül-kasul a levegőben, de rajta mindenütt sürün a fájdalom könnye rezeg. Nektek mind istenhozzádot kiáltunk!

Ti pedig becstelen Tiborcok, kiknek a szerencsétlenség pillanatában nem volt egyéb gondotok, mint hogy üszköt dobjatok a testvér és testvér közé, legyetek átkozottak elevenen, a földben, a pokolban, az öröktüzön, legyetek átkozottak mindörökké Ámen!

Most pedig te vén *Branyiszkó* és te gomolygó felhőkben tündöklő *Lomnicicsúcs, Nagyszalókicsúcs, Gerlachfalvicsúcs,* ti smaragd fénnyel bájoló tengerszemek, te az Árpád sirját takargató méltóságos *Magura* és a *Dunajec* tükrében pompázó „Koronahegy“ és ti mind a messzeségbe kéklő szepesi hegyek sorakozzatok! Pihenjen el a csalogánydal, huzódjatok meg remegve ti vendégfecskék, csak az erdők moraja zugjon! Hömpölyögve zugjon a kéklő hegyeken keresztül, csak a sóhajtásunkat vigye el azoknak, akiktől bucsuzunk.

Ti pedig hanyatt-homlok, sziklákon keresztül csobogó milliárdnyi kristályszemek, fröcsögő szepesi patakok, csak fussatok és majd ott, hol folyamokká dagadva hömpölyögtök, mondjátok el, hogy a mi könnyeink nem fognak kiszáradni soha.

CASSOVIA
SVPERIORIS HVNGARIÆ CIVITAS PRIMARIA.

KASSA

A rajzon, melyet Hufnagel György 1617-ben metszett fába, már teljes és zárt képet mutat Kassa. A városfalak olyan egységet vesznek körül, melyhez az idő és az emberek éppen csak hozzáragasztják igényeiket; de a város, ez az érett és befejezett szervezet titkos lényében és igazi tartalmában nem annyira fejlődni akar, mint inkább megőrizni valamit. Minden igazi város — Párizs, Chartres, Tours, Lőcse, Nürnberg, Firenze, Oxford és Kassa is — őrt áll az időben a belső tartalom körül. Párizs ma is a *Cité*, a *Ville* és Szent Lajos szigete; amit az idő e belső egységekhez hozzáragasztott, amit a püspök, az egyetem rektora és a hercegi helytartó az uralmuk alá rendelt negyedekben felépitettek, s amit aztán változó nemzedékek metropolissá nagyitottak, már csak toldalék. Igaz, néha félelmes és nagyszerü toldalék. De Párizsban a város ma is néhány ház csak a belső negyedekben; minden más külváros e néhány ház és gondolat körül. Igazi városokat nem lehet elhatározásszerüen alapitani. A hely megigézi az embert, s az ember nem tud kitérni ez igézet elől. Igy találkozott alapitóival Kassa, hatszáz év előtt.

Hufnagel metszetén a városfalak előtt két úr áll és beszélget. Az egyik úr kardot visel és sastollas Bocskay-sipkát; a másik a városi polgár zsinóros kabátját és kerek fövegét. Mikor Hufnagel e képet rajzolta, Bocskay már évtizede meghalt Kassán, a büszke és becézett város falai között. Az idegen művész a város határába 1617-ben nem csehet állitott beszélgetni, hanem egy magyar urat és egy szász polgárt. A két úr méltósággal és élénken beszélget. Bethlen Gáborról beszélnek, aki már készül birtokba venni a várost, s az irodalomról. Kassán, már háromszáz év előtt, magyar politikáról és magyar irodalomról vitatkoztak az uriemberek, ha éppen találkoztak. A Bocskay-sapkás úr a város költőjének, Tinódy Lantos Sebestyénnek egyik művét méltatja. A szász bólogat és vámpolitikáról beszél. Dél van. A székesegyház csonka tornyában és az Orbán-toronyban harangoznak. Az urak, csendesen váltogatva az irodalom és a politika igéit, elindulnak a városfalak felé.

Csehet utóljára Giskra idejében láttak Kassán, de Mátyás kapitányai akkor is, könnyüszerrel, kiverték a hivatlan vendégeket. A város, mint ez a képen is látszik, erős falakkal őrizte tartalmát az időben. Ezt őrizte: először a székesegyházat, melyet Nagy Lajos idejében kezdtek épiteni árpádházi Szent Erzsébet tiszteletére, s mint minden igazi székesegyházat, ezt sem fejezték be egészen soha. Őrizte a dóm északi, déli és nyugati kapuját, a sekrestyeházat és az orgonakórust, a királylépcsőt, s jobbra és balra Szent Mihály kápolnáját és az Orbán-tornyot az öreg haranggal. A francia forradalom még nem tört ki, mikor Kassán már megépitették a városházát, Felső-Magyarország egyik legszebb homlokzatú és lépcsőházú épületét. „Csak Eperjesen van hozzá hasonló!" — mondották a polgárok. Őrizte azt, hogy a város több nyelven beszélt, de minden időben magyarúl érzett. Mátyástól III. Károlyig nem volt uralkodó a Duna-medencében, aki ne tudta volna, hogy Kassa birtoka jelenti a nemes részek birtokát, az utat Erdély felé és a bécsi határig mindent, ami stratégiai és emberi szempontból becses volt. Kassa volt „a" város. A szászok, akik hat száz év előtt telepet épitettek a Hernád partján, itt vegyültek érzésben és életmódban legelőbb és legbiztosabban azzal a magyarsággal, amely nemcsak nyelv, vallás és fajta volt, hanem több, erősebb és magasabbrendü igézet. Kassa titka éppen ez a magyarság. A városfalak kapuja felnyilt és beengedte a Bocskay-sapkás magyar urat, a kerekföveges szász polgárt, s minden időben ellenállhatatlan erővel vonzott mindenkit, aki magyar, Bethlen Gábort és Thökölyt, Rákóczi Györgyöt s a Nagy Fejedelmet, vonzotta az élőket és messzi földről, Rodostóból hazahivta a halottakat is. Mint minden igazi érzés, Kassa hazafisága is csendes volt és szemérmes. A városfalak mögött eltünt a Bocskay-sapkás magyar ur és a kerekföveges szász polgár, egyik deákul beszélt, másik magyar és lengyel szavakkal keverte a németet, de mikor délben, az Orbán-torony öregharangjának szavára, a háromablakos szász, vagy az ötablakos magyar uri ház étkezőszobájában megmeritették az aranyszin levesben az ónkanalat, megtörték a tiszaközi buzából és sárosi rozslisztből kevert cipót, megemelték a szerednyei, vagy hegyaljai nehéz borral, vagy mézizü kassai sörrel töltött serleget, ez izekben és mozdulatokban nem

a szász, nem a lengyel, nem a szlovák hagyomány élt tovább, hanem annak a magyarságnak öntudata, mely fajta és nyelv fölött „éltető eszmévé finomult“ a gyötrelem századaiban is, s penetrált az idegen kéz rakta köveken és idegen hagyományokon át is. Kassát kemény sors nevelte magyarrá. Csák Mátétól a cseh zsupánokig, akik szalonkocsikban jöttek fanyalogva e „büszke és hideg“ város meghódítására, a magyar évszázadok minden politikai becsvágya kocogtatott a város kapuján. De a város őrizte titkát.

Mi volt e titok? Az a természetes rokonérzés, mellyel a város egyszerre fordult a magyarság és Európa, Kelet és Észak felé. Kassa az irók, a kurucok és a kereskedők városa volt. Néha a kurucok kezdték el szablyával azt, amit később az irók, Bacsányi, Baróti Szabó Dávid és Kazinczy folytattak ludtollal, s a magyarokkal házasodott szász kézművesek ivadékai vitték ki tengelyen vagy tutajon, a világba, mint egy európai izlésü és hagyományu magyar város nemesen megmunkált anyagban faragott, főzött, pácolt, ékitett. Kassa minden időkben Magyarországról álmodott és Európa felé szólt irói szavával, a szociális tartalmú magyar kereszténységért és emberi szabadságért állott helyt a kurucok kardjával, s az európai szintü magyarságot képviselte anyagi kivitelével Észak piacain. De őrzött valami mást is: azt a titkos szövetséget, iratlan szerződést, mely a város igazi rangját jelentette, őrizte azt a láthatatlan pátenst, azt a kiváltságot, melyet nem királyok ajándékoztak neki, azt az európai magyarságot, amely minden időkben rang és szerep volt egyszerre. Kassa tudta, hogy magyarnak lenni Nyugat és Kelet, Észak és Dél között nemcsak etnográfiai állapot, hanem rang is, nemcsak nyelvi és faji örökség, hanem hivatás és feladat is. A város erős falakat épitett igazi tartalma köré, védte polgárai házát, marháját, családját husziták és labancok ellen, a város őrizte magyarságát, fallal, karddal és irótollal, de mindig kitárult Európa felé, mindig nyitva tartott

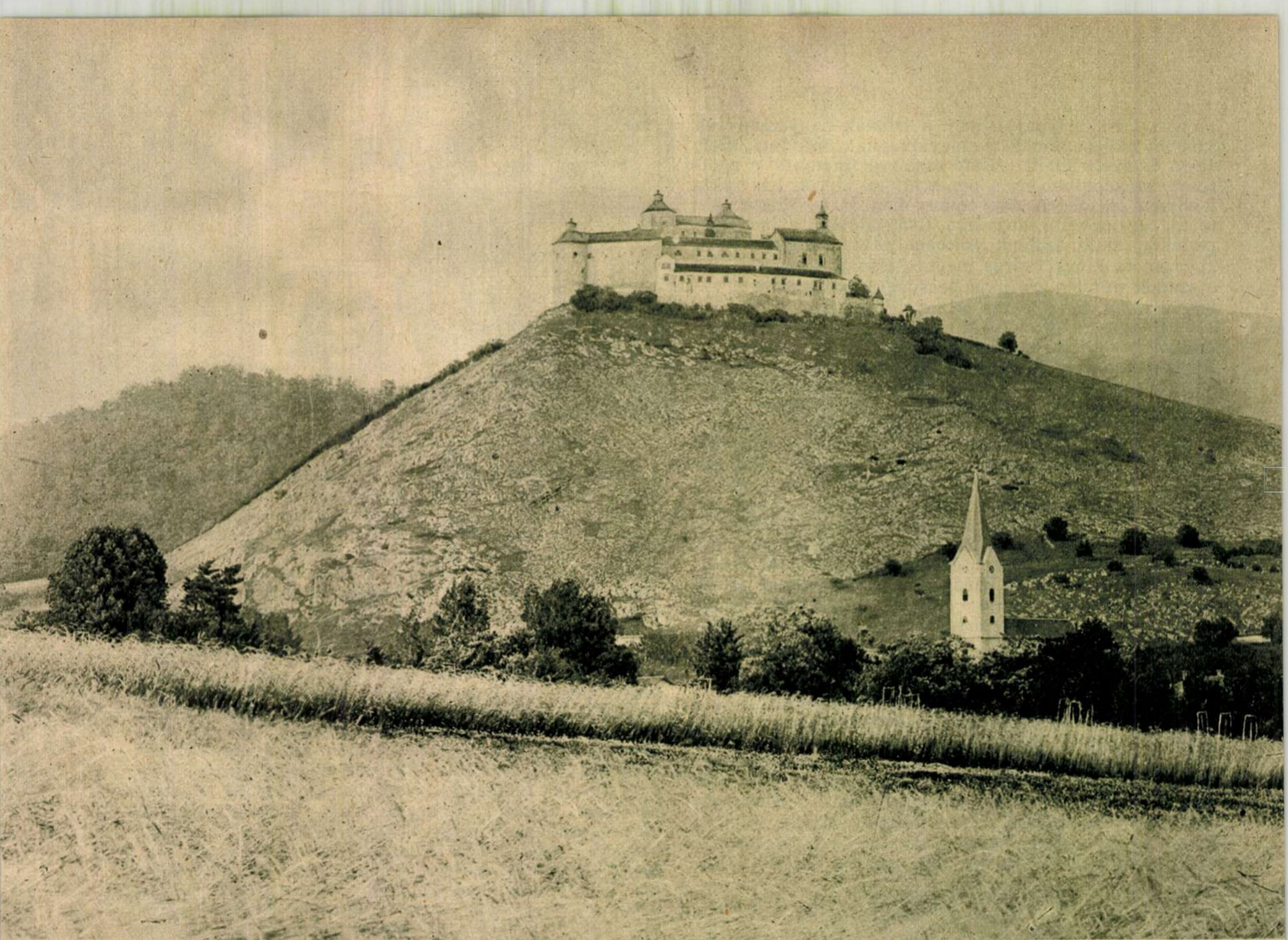
Rákóczi sirja a kassai székesegyházban.

a Dóm nyugati oldalán egy láthatatlan, remekmivü kaput az európai szellem számára.

Ezt a titkot őrizte a város, évszázadokon át, erős falakkal és erős lélekkel. Volt világi rangja is: főváros volt, „*Superioris Hungariae Civitas Primaria.*“ Aki Kassán született, — akár a XV-ik, akár a XIX-ik században, — fővárosi embernek született, igazibban, mint a nagyfrigyesi Berlin, vagy a reformkori Pest-Buda polgára. Ez a fővárosiasság álruhában járt, nem volt földalatti villamosvasutja, proletár-tömegekkel megtömött külnegyedei, nem voltak rossz szobrai a köztereken, sem zagyva utcái, ahol zengerájok és a kirakatba akasztott külföldi divatlapok jelképeznek egy mesterséges városiasságot. Kassa főváros volt, szerény, makacs és jelképes módon, uralkodott egy országrész fölött politikai eszközök nélkül, mert szobáiban, lakosai lelkében, a város levegőjében és lélegzetvételében élt az a titokzatos igény, mely a kövekből várost, a kövek közé gyült emberekből polgárt, a polgárságból szerepet és hivatásérzetet tudott elővarázsolni. A fővárosi lélek egyértelmü ezzel az igényességgel. Kassa soha nem volt lágy és barátkozós város, mint a sárosi, vagy szepesi városok. Kemény város volt, tartott rangjára és igényére, s meg is tudta védeni azt.

Igy áll a város az időben, éles vonalakkal, Hufnagel metszetén, s a valóságban is; éles vonalakkal, csúcstetejü tornyokat és háztetőket mutatva a várfal mögött, s e határozott és kemény körvonalakkal őrizve nemes, külső formáit és belső tartalmát, ezt a legmagyarabb és öntudatosan európai polgáriasságot. A városoknak rangjuk van a világban, s ahogy nem föltétlenül előkelő ember, aki történetesen cimmel és ranggal születik, hanem, aki az örökségbe kapott cimet és rangot meg tudja aranyozni az egyéniség privilégiumával, Kassa, e lélekszámra kicsiny, multra és hirre nagy, vagyonban szegény, szellemben gazdag, jellemben erős és szépségben, arányban különösen kedves város megőrizte rangját a világban. Ott áll a sorban Firenze, Oxford, Nürnberg között. Ez az iratlan rangsor, városok rangsora, jelenti az igazi Európát. Ezek a csonka templomtornyok jelzik, Upsalától Brassóig, Európa igazi területét. Kassa egy pont ezen a titkos térképen, s a vándor, aki az erdőben és a történelemben tévelyegve néha már nem lát biztos irányt az európai talajon, felpillant a kassai toronyra, s megkönnyebbülten érzi: igen, otthon vagyok, az örök Magyarországon és az örök Európában vagyok. Biztosabb léptekkel halad, belép a nyugati kapun, végigsiet a magashomlokú Fő-utcán, betér a Lőcsei Házba, kassai sört rendel, mely fanyar és erős, hallgatja e nagyon finoman északias hangütésü magyar beszédet, s füle1 a beszéd tartalmára. Az asztaloknál politikáról és irodalomról beszélnek, mint háromszáz év előtt Hufnagel képén az urak. S magyarul beszélnek, vámjogokról és a nemzeti irodalomról, s megint várják a kurucokat. Nem, Istennek hála, nem változott itt semmi, gondolja a vándor. Fölemeli a poharat, s keze remegésén látszik, hogy érez és gondol e pillanatban valamit.

***Baloldali kép:** a kassai 48-as Honvéd-emlék, melyet a csehek ledöntöttek.*

Krasznahorka.

KRASZNAHORKA

Krasznahorka büszke vára nem először szabadul fel most cseh rabságból. Majdnem ötszáz évvel ezelőtt, 1441-ben, a Magyarországba betörő husziták vették birtokukba, miután elüzték a vár urát, a pelsőczi Bebek-család fejét. Husz évig ültek akkor a csehek Krasznahorka várában (érdekes, hogy akkor is husz évig), de 1461-ben Bebek István csapatokat szervezett és sikerült kivernie a bitorlókat. Krasznahorka vára azóta mindig magyar volt, leszámitva a most elmult husz esztendőt és Isten segitségével magyar is marad ezután.

Krasznahorka szlovák szó. Magyarul: Szép Hegy a neve. Régi népmese szerint egy juhász nagy kincset talált, vagyonos ur lett és amikor nagyon meggazdagodott, Rozsnyó közelében, a Szép Hegyen felépitette a széphegyi várat: Krasznahorka várát.

A fennmaradt oklevelek szerint a pelsőczi Bebek-család ősei épitették, még az Anjou-k korában. A Bebek-család tagjai erőszakoskodó emberek voltak, akik harcban állottak szomszédaikkal és ezek a harcok ugyszólván sohase szüntek meg. Szapolyai és I. Ferdinánd harcai idején a legerőszakosabb Bebek, Bebek István volt a vár ura, aki Szapolyai hive volt és csapataival innen sarcolta a vidéket. Amikor Bebek István meghalt, özvegye és az ő várnagya, Kondé László gyötörték tovább a szomolnoki és svedléri bányászokat. A Thurzók a nép mellé álltak és Mátyás királynál panaszt emeltek a krasznahorkai vár urai ellen. 1567-ben Schwendi Lázár foglalta el a Bebek-birtokokat, ezzel együtt a várat is és akkor Krasznahorka vára a királyi koronára szállott.

1585 óta Krasznahorka vára az Andrássy-család birtokában van. Ebben az évben még csak ideiglenes donáció cimén bizta a várat a királyi kamara Andrássy Péterre, az Erdélyből menekült vitézre. 1642-ben Andrássy Mátyás azután véglegesen is megszerezte a várat. A XVII. század nemzeti harcaiban Andrássy Miklós végte a várat Thököly ostroma ellen. Fia, Andrássy György, a fejedelem mellé állott, amiért azután a császári hadak támadták meg. II. Rákóczi Ferenc felkelése idején a vár ura Andrássy István volt, aki a fejedelem táborába szegődött. A vár mégis az Andrássy-család kezén maradt, mert Andrássy Péter testvérei kuruc voltát azzal ellensulyozta, hogy ezekben az időkben Bécsben a császári udvar körében töltött be fontos tisztséget.

A XVIII. században Krasznahorka életében nem volt semmi nevezetes esemény. A mult század elején, 1817-ben, a felső várba belecsapott a villám és a tűz a legrégibb részt teljesen elhamvasztotta. Az elpusztult részeket nem állitották többé helyre, csupán befedték a romokat. Az épen maradt részeket, ide tartozik a vár középső és alsó része, az Andrássyak rendbehozatták és valóságos muzeummá alakitották át. A XVII. és XVIII. századból megmaradt butorokkal rendezték be ezeket a termeket, amelyek közül nem egy ma is lakható állapotban van. Nevezetes a vár kép- és fegyvertára is, amely Nagy-Magyarországnak egyik legértékesebb gyüjteményeként szerepelt a világháboru előtti időben.

KRASZNAHORKA BÜSZKE VÁRA . . .

Szövegét és zenéjét szerzette:
ANDRÁSSY TIVADARNÉ GRÓFNÉ

Nagyon lassan.

p sempre legato

più morendo

Fine.

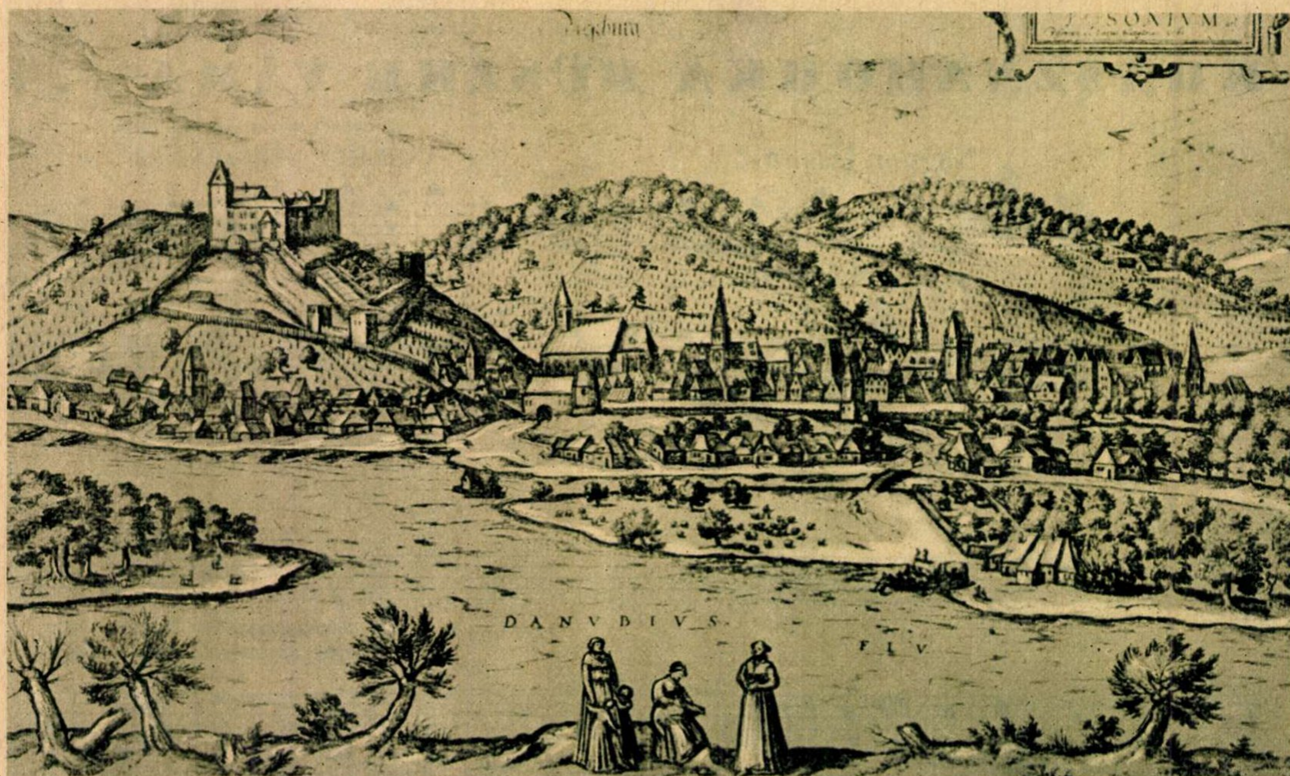
mp

Krasznahor-ka büszke vá-ra, Rá-bo-rul az éj-ho-má-lya. Tor-nyok or-mán az ő-szi szél El-mult di-csó-ség-ről re-gél. Rá-kó-czi-nak di-cső ko-ra nem jő visz-sza töb-be so-ha.

Har-czosa-i rég pi-hen-nek, Buj-do-só fe-je-de-lem-nek. A to-ronyból ké-ső es-te Ta-ro-ga-tó nem sír mesz-sze. O-lyan ki-halt, o-lyan ár-va Krasz-na-hor-ka büszke vá-ra

Kiss

A kiadó, Bárd Ferenc és Fia cég engedélyével.

POZSONY

IRTA: KORNIS GYULA

A Felvidék cseh megszállásakor Pozsony városának elvesztése volt a legnagyobb fájdalmunk. Pozsony jogtalan elcsatolása nem egy vidéki város elvesztése a magyarság számára, hanem a nemzet lényegét alkotó történeti tudatnak legsulyosabb sérelme. Történetünk jókora darabja veszett oda egyelőre Pozsonnyal: 896 óta, amikor a honfoglalás itt találta, tehát több mint ezer esztendőn át a legfőbb kulturális és gazdasági kapocs szerepét töltötte be Nyugat és a magyarság között. Kapuváros volt, az ország nyugati bejárója, valóban *Porta Hungarica;* hídváros, amely az Északnyugati Felföldet a Dunántullal egybekapcsolta; és peremváros, a Kis Magyar Alföld őrállója. A mohácsi vész óta mint az ország koronázó fővárosa, a legfőbb magyar kormányhatóságok székhelye s a magyar országgyülések szinhelye, magába zárta nemzeti létünk minden örömét és fájdalmát. Itt hangzott el a *vitam et sanguinem* harci riadója, itt indult el Széchenyivel s a reformkorszak egész politikai csillaghalmazával a nemzeti megujhodás, itt hozta az országgyülés az 1848-as törvényeket, itt szentesitette V. Ferdinánd a primási palotában modern alkotmányunk alapjait. Itt őriztük századokon át a szent koronát, amelyet a XIV. században ujraépült Szent Márton székesegyházban tett a nemzet királyai egész sorának fejére. Itt alapitott Vitéz János érsek nagy reneszánsz fejedelmünk, Hollós Mátyás támogatásával már 1467-ben egyetemet, az *Academia Istropolitanát*, amelynek késői örököse az 1912-ben alapitott Magyar Királyi Erzsébet-Tudományegyetem. Sok századon át alig volt alkotmányos és kulturális életünknek jelentősebb ténye, amely ne Pozsonyhoz füzte volna a magyarságot.

Ezzel a mély történeti érzéssel szemben mi volt Pozsony a csehek számára? Pusztán gazdasági zsákmány, gyarmatositani való terület, merőben hatalmi tárgy, amelyhez a multban soha semmi közük sem volt, amelyhez a multban sem politikai, sem történeti-nemzeti, sem gazdasági kapocs sohasem füzte őket. Csupán a világtörténeti konjunktura s a mi forradalomban fetrengő bűnös tehetetlenségünk juttatta hazánk e gyöngyét kezükre. A kétfarku cseh oroszlán ezt tartotta legértékesebb zsákmányának. Egy várost sem fogott oly szorosan markában, mint Pozsonyt. Más városnak csak fokozatos átalakitására tört: Pozsonytól máról-holnapra való szineváltozást követelt. Hirdette, hogy majd a más nemzetiségüekkel a természetes emberi jogok alapján fog bánni, nem ugy, mint az osztrák-magyar monarchia, ő tanult ennek a kisebbségeket elnyomó multjából: ez az elve azonban csak külső használatra szólt, a Nemzetek Szövetségének politikai fóruma számára. A valóságban pedig megcsufolta a multnak minden hibáját: Pozsony iskoláit máról holnapra elorozta, a magyar művelődés minden utját bevágta. Masaryk elnökük 1919 májusában a magyar egyetem tanácsának személyesen megigérte, hogy a pozsonyi magyar egyetem továbbra is működni fog, de már néhány hét mulva nem átallotta kinevezni a cseh tanárokat. Az ősi várost, mint valami parvenü amerikai ipartelepet hirtelen elnevezték minden történeti alap nélkül Bratislavának s megtiltották ezeréves nevének használatát. Cseh legionáriusok 1921-ben összetörték Fadrusz mester nagyszerü alkotását, Mária Terézia szobrát, amelynek zuzott töredékei, kegyeletes pozsonyi magyar kezektől összegyüjtve, várják most a föltámadást.

Történeti jogcimen a csehek nem követelhették maguknak Pozsonyt, hisz ezer esztendő óta a miénk volt, alapját hajdan nem szláv, hanem német telepesek vetették meg. Talán a szlovák néprajzi szempont jogositotta fel őket? Az 1910-ik évi statisztika szerint Pozsonyban 31.705 lélek vallotta magát magyar, 32.790 német és csak 11.673 szlovák anyanyelvünek. Kétségkivül Pozsonynál fut össze a magyar, német és szlovák nyelvhatár. De Pozsonynak háttere a szinmagyar Csallóköz: ez utóbbi területet ők, a

nemzeti önrendelkezés wilsoni elvének szóvivői, joggal még sem követelhették. Két jogcimet emlegettek tehát. Az egyik a cseh imperializmus hatalmi szava volt: a Duna a jó sztratégiai határ; a másik jogcimet a zseb sugallta: gazdasági szempontból van szükségük Pozsonyra s vele a Csallóközre. A kettő egymást jól kiegészitette a hadi-védelmi szempont nagyobb hangsulyával: Ligetfaluval 10 kilométeres sugaru hidfőt szakitottak el a Dunántulból is.

Maguk is érezték e jogcimeknek saját nemzetiségi „elvükkel" ellenkező voltát. Pozsonynak tőlük kinevezett képviselőtestületét szelid nyomással rávették, hogy ez maga kérje az ántánttól Ligetfalunak a csehszlovák államhoz csatolását. De más módokat is kieszeltek, hogy ugy tüntessék fel Pozsonynak ősi lakosságát, mint amely maga boldogan kivánja a városnak az uj államba való bekebelezését. Pozsony vármegye fondorlatos zsupánja arra sugallt számos pozsonyi polgárt, hogy a városnak szükséges kölcsön lebonyolitása ügyében menjenek vele Prágába, hogy az ottani pénzintézetekkel tárgyaljanak. Ámde amikor a társaság Prágába érkezett, ott mint Pozsony város „hódoló küldöttségét" fogadták. Ünnepélyes fogadtatásukat kinematográfok örökitették meg a párizsi és londoni mozik számára. Hasonlókép azt a diszes fogadást is, amelyet a zsupán Masaryk elnöknél rendezett a jámbor pozsonyiak s néhány megfizetett ember számára. Az utóbbiak egyike egyenest arra kérte az elnököt, juttassa Pozsony városának azt a hő kivánságát a párizsi békeértekezlet elé, hogy a Csallóköz is feltétlenül a Csehszlovák államhoz csatoltassék, mert különben gazdaságilag életképtelen. Nem kitünő érv-e ez most a mi számunkra Pozsony visszaszerzésére? A Csallóközt a müncheni értekezlet néprajzi alapelve értelmében vissza kell kapnunk: nem a legtermészetesebb kiegészitő része ennek Pozsony?

Hat és fél millió cseh nem tudott nyolc millió egyéb, vele késhegyig ellenkező népet leigázni: a cseh vibor nem volt egyéb, mint a Prágába felcsuszott bécsi Reichsrat, amelyben pedig a csehek oly rosszul érezték magukat. Tud-e mutatni a természetrajz olyan állatot, amely másfélszer akkora állatot le tud nyelni és megemészteni, mint ő maga? Az emésztési láz a lefolyt husz év alatt mint hullafolt verődött ki sokszor a kétfarku oroszlán vörhenyes testén.

A cseh megszállás szomoru kezdő idején sokszor csillogtak biztatóan szemembe a Mihály-kapu ódon falának nagy rézbetüi: *Respublica in sese divisa desolabitur.* (A magában meghasonlott állam elpusztul.) Ahol a politikai erőknek annyi leküzdhetetlen centrifugális iránya volt, ahol az igazságosság és a természetes emberi s történeti jog hiánya annyira uralkodott, mint a tőlünk elszakitott Felvidéken: annak az államnak az erkölcs nevében mesterségesen összeerőszakolt elemeire szét kellett bomlania.

A pozsonyi Mihálykapu-utca.
Baloldali kép: a pozsonyi Városháza.

Régi dal...

Irta: Jókai Mór

Régi dal, régi dal, régi dicsőségről!
Fényes napnak ragyogása rózsafelhős égből.
Világverő Mátyás sirján még a virág zöldül . . .
A dicsőség hova tünt el a szép magyar földrül?
Fényben uszott az uri nép, bőségben a szolga,
Az utolsó parasztnak is öröm volt a dolga.
Igazságot a szegénynek, diadalt a hősnek,
A gyöngének oltalmazást, harcot az erősnek.
Örömmel jött a jó barát örömek házába,
Reszketve jött az ellenség siralom harcába;
Fejedelmek kezeiket nyujtják szövetségre,
Ki meg dugta mind a kettőt háta mögé félve.
Tudós urak tudományát arannyal fizették,
Magyar nemzet virulását világnak hirdették.
Merre nap jár, merre hir jár, három tengerpartnál
Boldogabb nép, délcegebb nép nem volt a magyarnál.
Világverő Mátyás sirján még a virág zöldül;
A dicsőség hová tünt el a szép magyar földrül?
Leáldozó nap sütése, alkonyodó égről:
Régi dal, régi dal, régi dicsőségről!

(A Dózsa György c. történeti szomorujátékból.)

A mármarosi hegyekben.

TUTAJOK A TISZÁN

IRTA: BENDA JENŐ

Mostanában, amikor mindenkinek az ujja ott jár a térképeken és lágy simogató vándorlással igyekszik az uj határok futását kitapogatni, az én ujjam állandóan messze keleten csatangol, Ungban, Beregben, Máramarosban, ott ahol Nagymagyarország boldog térképén már haragos barnába mélyülnek a hegyek magasságát jelző szinek. A térképnek ez a kis foltja az én számomra már nem térkép, nem hegy- és vizrajzi jelzés, nem festéknyom és lélektelen mázolás, hanem hegyek, völgyek viziója, ahol minden gerincvonalat, minden hullámhajlást és minden patakot ismerek. Ez a barangolás a térképen az én számomra élmény, a multbanélés, a képzeletbeli megfiatalodás ezeregy-éjszakai meséje.

Itt ez a kék vonal a Tisza folyó. A zuzmarával boritott füzesek között csillogó jégfelületet látok, gyerekek sikanyóznak rajta, én is nekifutok teljes erővel, bátran rálendülök a tükörsimára csiszolt felületre, aztán egyszerre elsötétedik előttem minden. Hanyattvágódtam a jégen, a kobakomat ugy megütöttem, hogy egy hétig állandóan fájt tőle a fejem. Ha behunytam a szememet, szédültem is. Kisebb agyrázkódás lehetett. De senkinek sem szóltam róla, hősiesen türtem. Hősiesen? Attól tartottam, az apám, ha megtudja, mi történt velem, jól elnadrágol. Nem, ebben nem volt valami nagy hősiesség!

Aztán ugyanez a természetes díszlet, behavazott füzesek között a Tisza jege. Csak tiz évvel később. Prémes bundácskákba burkolt kisleányok zsibongtak körülöttem, korcsolyázunk, engem odavisznek az egyik kisleányhoz, hogy bemutassanak, boldogan igyekszem feléje a jégen, közvetlen előtte kiszalad alólam a lábam és hasraborulok előtte, mint a szerecseny törzsek fiai félelmetes kacikájuk előtt. Ma is érzem az arcomban az akkori pirulás melegét. Csak két ballábu, két balkezü, mindenütt felesleges és mindenkinek terhes, hasznavehetetlen süldő kölyökférfi tud ilyen mélységesen szégyenkezni. (A kisleányok legbutább korukban sem.)

Menjünk tovább! Itt, itt ez a sötétbarna pont ugyanabból a korból vidámabb emlék őrizője. Messze minden falutól és minden várostól, fenyveserdő tisztásán rőzsetűz ég, a tűz körül négyen ülünk kamasz kölyökök, szalonnát sütünk, az egyik gyerek tárogatózik, régi kuruc dalokat énekelünk, bujdosó kurucok vagyunk magunk is, már két nap óta kerüljük az iskolát, közben nagyokat huzunk egy piros folyadékkal teli üvegből, az üvegben nem szirup van, hanem olcsó meggylikőr, ha megettük a szalonnát, kártyázni fogunk, ferblit és huszonegyet, boldogok vagyunk, mert mindezt nagyon férfias és dicsőséges dolognak találjuk. Akkor még azt hittük, felnőttnek lenni boldogság és dicsőség.

De beszéljünk másról! Ne rontsuk a mai fiatal nemzedék erkölcsét!

Itt, itt ez a halványabb barna folt a térképen, szelid lankája egy égreszaladó hegységnek, a lejtőn illatos szénakazlakkal tarkázott rétek és fenyőerdők váltakoznak. Kanyargó hegyi ösvényen mindig feljebb és feljebb jut az ember a kerek cipóhoz hasonló hegycsucs felé. Az ösvény szeszélyesen kigyózik, eltünik a mogyorófabokrok között, ahol fürge mókusok dézsmálják a termést. Hangos uri társaság baktat fölfelé az ösvényen. A szolgaszemélyzet már előrevitte a hegy derekára az ozsonnát: hideg kávét, friss juhturót, rántott csirkét, édes tésztát, savanyu bort. A

kávét és a bort már be is hűtötték egy fűzfabokor tövében, a fölbugyogó forrás vizébe. A halászok már fogják a pisztrángot, amit lapulevél között, parázshalom alatt földbeásva fognak megsütni a helyszinen. A fiatalság elől, egy szőke leány és én legelől, a szőke leánynak a vállán kinyitott vörös napernyő, a napernyőt mindig ugy tartja, hogy mindkettőnk fejét eltakarja a többiek elől, ahányszor bokrok közé érünk, a napernyő és a lombok kettős védelme alatt a fejünk összehajlik...

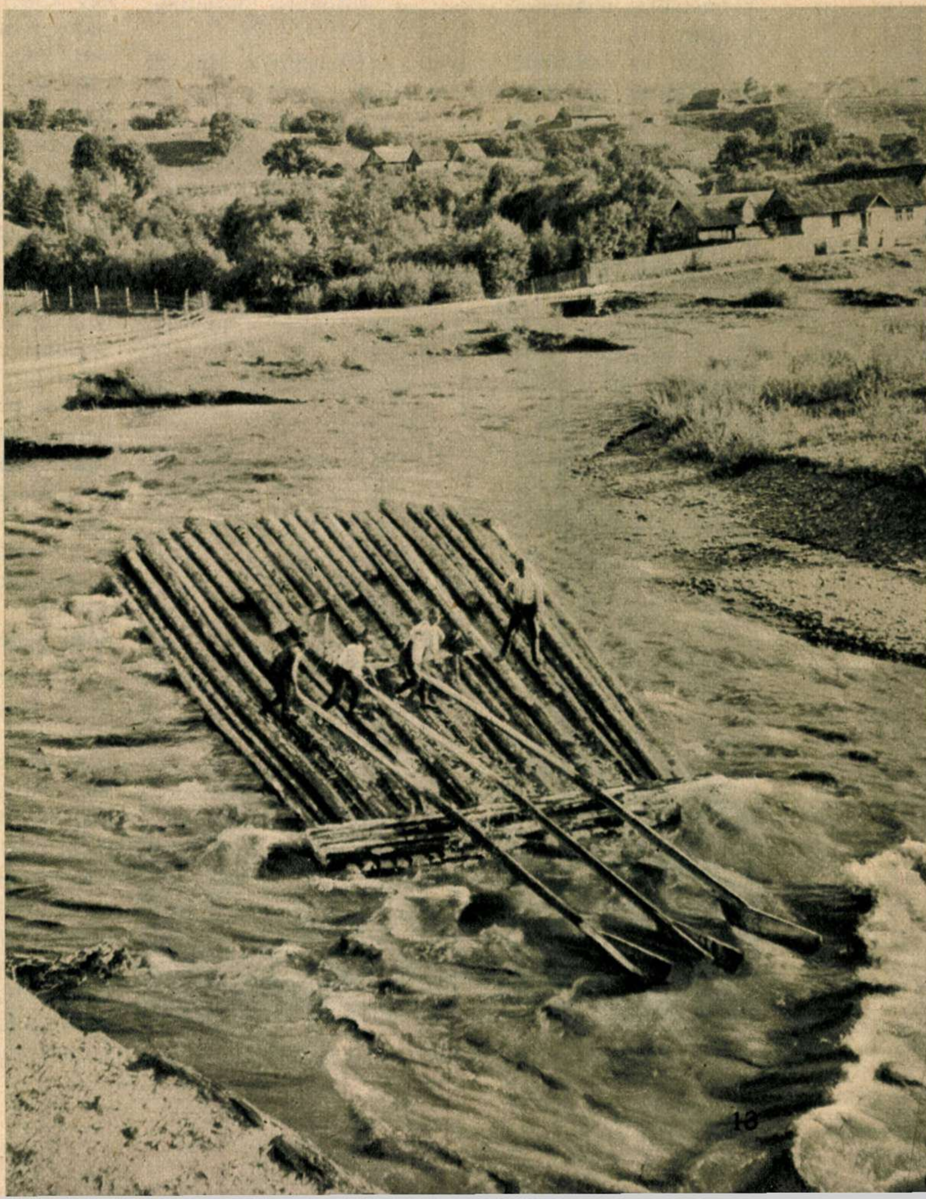
De ne beszéljünk erről! Igazi uriember még ennyi idő mulva is ismeri a tapintatos titoktartás kötelezettségét.

Csak ennyit mondok: köszönöm a sorsomnak, hogy életem legszebb korszakát, a gyermekkoromat és a zsönge fiatalságomat itt élhettem le ebben a festői környezetben a csodálatosan szép díszletek között. Köszönöm az Istenemnek, hogy kitörölhetetlen erővel vésődtek az emlékembe ezek a tájképek. Az irgalmatlan hegyek; ezek nyár derekán is már délután árnyékba boritották a völgyben futó országutat, amelyen kilométeres sétákra indulhatunk egyik falutól a másikig. A magas hegyeket, amelyeken fenyőerdő sötét foltja váltakozik a tölgyesek világosabb szinével és a kaszálók sárgászöld foltjával. Ezen a vidéken az ember kiszakadt minden kulturából és mégsem volt soha egyedül, mert a faluknak nincs határuk, egymásba olvadnak a hegyoldalakon. Ahová a szem ellát, fatörzsekből összerótt kezdetleges fakunyhók. Azokban mindenütt emberek laknak. Akinek jó szeme van, láthatja: az elül-hátul vörössárga csíkos kötényt viselő orosz asszony most is ott ül a vizszintes karósor-kerités tetején és ujjainak lassu mozgásával fonogat. A gyapjuszálból vastag harisnya lesz télire, a hegyesorru bocskorba. Vagy az is lehet, hogy vörösre festett szövet, a gazda nadrágja számára. Hegyes bocskor, vörös nadrág, belül szőrös, kivül vörös rávarrással diszitett birkabőr ködmön, a „kozsuk" — akkor lesz csak a ház ura igazi gavallér. Vasárnaponként bezsirozza vállaig érő dús szőke haját, fejébe huzza fekete birkabőr kucsmáját, aztán bemegy a faluba. Délelőtt templomba, délután kocsmába, este tökrészegen haza; — igy kivánja ezt az apáról fiura szálló hagyomány. Vaksötétben, télen, jégtől csiszamlós, frissen hullott hótól bizonytalan uton, karfátlan hidakon, szakadékokon át, kóválygó fővel, támolyogva, botorkálva, lépten-nyomon orra bukva hogyan kerül föl az irgalmatlan magasba, ahol most a felesége vidáman fonogat, csak a jó Isten tudja, aki vigyáz reá. Amig azon a vidéken laktam, egyszer sem hallottam, hogy télen, éjnek idején, a vad hegyek között csak egyetlenegy részeg orosz is kitörte volna a nyakát.

Nyáron, a „butinok"-ban, az erdővágásokban, az más. Az már veszélyesebb. A leomló fa — ha a kidöntését nem szakértelemmel csinálják —, könnyen elüti a körülötte sürgölődő-forgolódó fejszés emberek valamelyikét. Éppen igy: a csusztatókban lerohanó fatörzs. És nem gyerekdolog az sem, amikor a duzzasztógátak vizét megeresztik és a Tisza vizén megindulnak a simára hántott, szép, egyforma fenyőszálakból összerótt tutajok. Két-három tutaj fűzfaháncsból készült guzzsal egymáshoz kötve, az első tutaj elején két orosz az irányitást végző nehézkes evezőlapáttal, az utolsó tutaj hátulján két másik orosz, másik két evezővel, a középen gallysátor a pálinkás flaskó és az élelmiszer számára. Az oroszok vidáman kiáltoznak egymásnak, ha kanyarulathoz ér a folyó, jobbkezük mutatóujját meggörbitve a szájukba dugják és olyan éleset füttyentenek, mint a vonat... Joguk van ilyen füttyentéshez, mert vannak szakaszok, ahol utólérnek egy cammogó vegyesvonatot... De aztán Isten irgalmazzon, ha valamelyik kanyarodónál torlasz támad, egy tutaj megakad és huszonöt, ötven, száz szalad toronymagasságban a tetejére...

Persze, most ez a veszedelem nem fenyeget. Ez a cseh uralom egyetlen vivmánya. A Tiszán nem siklanak le a békebeli elosztó helyre, Szolnokra, Szegedre a máramarosi tutajok. Szegény rutén parasztokon kifakul a vörös nadrág, se pénz, se posztó, nincs miből ujat eszkábáljon helyette. Hasán megszoritja a szijat, hogy a rongyos, kopott nadrág le ne szaladjon kiéhezett, elgirhesedett testéről. Az erdők fája, ha olcsó szállitással nem mehet le a Tiszán az Alföldre, a magyarokhoz, nem kell senkinek, fele árát sem éri, ami azt jelenti, hogy huszadrész munka az erdőben és századrész munka a deszkát fürészelő telepeken. A nép, ez a kedves, türelmes, jóindulatu, jólelkü rutén nép nézi a Tiszát, amint dél felé, Magyarország felé szalad és nem érti az egészet...

Én pedig itt a térképen nézem a kék vonalat, amelyik a Tiszát jelzi, nézem a mellékfolyók hajszálereit, amelyek befurakodnak a hegyek barna foltjaiba. Száz és száz apró kék vonal, száz és száz erős elszakithatatlan acélszál. A természet ereje köti az Alföldet a Felvidékhez és hiszem, erősen hiszem: nemsokára megindulnak le a Tiszán, el Szegedig a máramarosi tutajok...

HAZAFELÉ...

EGY RÉGI LEVÉL (1920)

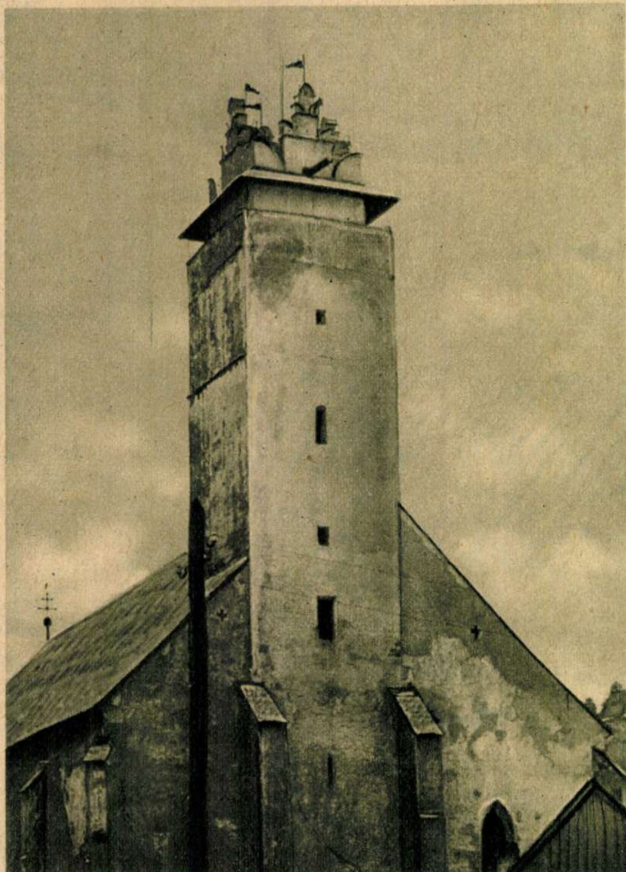
IRTA: KOMÁROMI JÁNOS

Testvér!

A hatodik esztendő ez azóta, hogy a grodeki lápok előtt megvivták a második lembergi csatát s tiz hónapja immár, hogy nem láttalak, testvér. Hat esztendő alatt megváltozott sok minden: apró gyerekek születtek, az öregek sirjaikba tértek s halálukban követték ama pajtásainkat, akiknek siratlan emléke szüntelenül hazafelé integet a Nida-parti füzesek mellől, a Macsva lidérceinek képében vagy a tomasovi erdők zugásában. E kisértetek imbolygó integetésétől minden éjszakán uj keserüségre csordul ki a szivünk... Sok minden megváltozott, testvér! A fű hatodszor hervadoz a kárpáti temetőkben, Boroevics nem sétálgat a kassai korzón s a cigányok nem gyantáznak vonót, hanem hónuk alá csapván a hegedüt, dideregve, feltürt gallérral huzódnak el hajnalonkint a halott utcasarkon. De ha megváltozott is sok minden: a szeretetünk megmaradt, amellyel — erdőkön, mezőkön, vizeken át — rajongva ölelünk meg benneteket, ahányszor csak az eszünkbe kerültök, testvér!

Mert az eszünkbe vagytok szüntelenül s lankadt képzeletünk előtt felmerülnek minden estén a régi arcok és régi tájak. Alig tudunk rólatok valamit, mert az uj határok felett legfeljebb ha a madár tud átrepülni, meg a felhők, amelyek andalogva mennek észak felé, mindig észak felé... Testvér! Testvér! Áll-e még a vinnai vár, hajnal előtt indulnak-e fuvarosok az eperjesi vásárra, a beregi erdők szélén felsir-e még az urasági kondás tilinkója, az ungi berkek között álmodoznak-e még az udvarházak roskatag falai s a hardicsi molyva táján belekiált-e még az éjszakába a kuvik, mialatt felhőről felhőre ugrál a hold s kisértetek szállnak föl az Ondava szőke vizéből? A kovácsszin alatt tart-e még a kaszinó s Humenyik mester, miközben serényen patkolgatja a tótocska lovakat, fogadkozik-e még becsületszavára, hogy igenis látta Görgei Arturt Világosnál, amikor két zacskó aranypénzért eladta a hazát? Igenis, ugy éltesse őtet az Isten, hogy saját két öklével fenyegette meg az árulót, mialatt a diktátor megvasalva bánkódott egy pádimentomos szobában, de még akkor is olyan kubaszivar fityegett a szájában, mint egy kukoricacsutka. Ne mosolyogj, testvér, hiszen jól tudta mindenki, hogy Humenyik majszter a világon sem volt még *akkoriban*, de talán emlékezni fogsz még reá, mily szivrepesve hallgattuk, valahányszor fölhevült és átkozódott szabadságharcunk e megrázó epilógusa fölött. S igaz-e, testvér, amit a tavasszal hallottam a tanitó urtól, hogy falunk birája keserüségében le akarta tenni huszesztendős tisztjét, de az uj hatóságok tudni sem akartak róla és hogy Csalma bátyánkat fölötte megviselték emiatt hazafias aggodalmai? Állitják egyesek, hogy a nadrágszijat három lyukkal kellett beljebb fognia immár: annyit eresztett potrohából rut gondjai következtében. S hallottam azonfelül valakitől, hogy időközben paszulycsőszünk, Fityera bácsi is lehuzta a bocskort, azaz elhalálozott. Becsületes, nagyon becsületes volt szegény öreg, nem lopott soha, legfeljebb egy-egy zápfogra szóló bagót az édesapám dohányskatulyájából s meg vagyok róla győződve, hogy tiszta földipályája jutalmaképpen ő is odakerült a mennyei angyalok kórusa megé, hol is huzamos sanyaruságok után most ingyen-lekvárt pofázhat s ebédre annyi mézesbobálykát élvezhet, hogy hentereg tőle a szalmában.

Sokszor gondolunk reátok, testvér! Mert tudni kell, hogy amig meg nem feledkeztünk egymásról, sohasem fogy el reménykedésünk. S ó, a reménykedés nagyobb erő mindennél! Addig is, amig csüggedt karjainkkal a régi hazánkban ölelhetjük át egymást, ennek az örök reménykedésnek kell altatnia bennünket. Siket éjjeleken tul, mikor odakint a nesz fülelget csupán s erre a riadozó kis Magyarországra csak az éjszaka csillagai őrködnek, — szünetlenül kisért az óhaza képe. S látom ilyenkor vén templomunkat a dombon: oldaláról hulldogál, egyre hulldogál a vakolat, tetejéről minden éjszakán egy zsindelyt hajit le az idő s Szentandrás-napra nem marad a hátán egyéb, mint a puszta csontváz. És nincs senki már, aki rend-

A késmárki katolikus templom tornya.

behozná egyszer! A nagyutcán nem szól a kisbiró dobja, mert Sándor Györgyöt nyugdijazták az uj hatóságok. Ez a kötekedő fickó szemükbe mondta ugyanis, hogy inkább főtt bécsitökön huzza ki a közeledő telet, de a magasabb intézkedéseket nem hajlandó közhirré tenni egyéb nyelven, csak a saját egyetlen édes anyanyelvén. Sándor Györgynek különben is pontos értesülései vannak hétről hétre, hogy jövő tavaszra fordulni fog a kocka. Ó, hányadszor nem áltat már bennünket ez a legközelebbi tavasz!

E haláloscsendü éjszakákon gyakran látom a régi iskolát is: az udvaron áll még a csenevész eperfácska, de a méhes üres lett s laboda és gaz közé temette el magát. Alszik az iskola és alszik a tanitó ur. A tanitó ur nem lapozgatja többé a Zalán futásáról szóló nagyhirü elbeszélő-költeményt, Bajza finom dolgaihoz sincs sok kedve immár, ahelyett mellére ereszti dohányporral bevert szakállát s csak olyankor mordul egyet, ha ujabb sürgős figyelmeztetés érkezik a postán, hogy most már mulhatatlanul hagyjon fel az okvetetlenkedéseivel. Ám a tanitó urnak nem csupán gerince van, hanem ismeri némileg a szuverén magyar királyi kormány vonatkozó rendelkezéseit is, meg sem mozdul tehát. Hiszen tudatában van, hogy az Apponyi-féle intézkedés jogot biztosit a többségi nyelvnek... Testvér! Testvér! E nyughatatlan éjszakáimon gyakran hallom a tanitó urat, amint az idegen hatóságokkal vitázgat:

— Bocsánat, uraim, de én ragaszkodom az Apponyi Albert kegyelmes ur rendeletéhez! Önök fenyegetőzhetnek, én azonban tiltakozom e rendeletadta jogomnál fogva!

Tavaly óta fizetése sincs már a tanitó urnak, ám a tanitó ur nem csupán óvatos tanügyi férfiu, hanem megvan az a képessége is, hogy a jövőbe tud szimatolni. És igy, nyárközepe táján, ha kiáll az agyagtornácra s vénülő szemeit meghordozza déli tájak irányában, honnét — a Bodrog füzesei felől — szokatlan ködök integetnek neki s a ködök hátán gyenge délibáb kergeti sajátmagát, a tanitó ur ösztönösen érez valamit s felbólint szegény:

— Készülnek, biztosan készülnek odaát... Jehova-Isten, micsoda kavarodás lesz itt az őszre!

Tudom, testvér, hogy nehezen huztok ki egy napot a másik után. De türelem! S ha már nem birnók türelemmel, hát áltassuk egymást! Mindig áltassuk egymást! Mert mi lenne velünk, ha egyszer bizakodni sem tudnánk többet? Ládd, bennünket is nem egyszer megszáll a kétség... Tegnapelőtt magam is azt hittem, hogy az isten is elfordult már tőlünk, de ugyanakkor huszárok kocogtak el a Fehérvári-uton s micsodát rikoltottam feneketlen örömömben!

Huszárok kocogtak el a Fehérvári-uton, testvér. Ugy mentek kettessorban, hegyes kis sipkájukat a jobbszemöldökükre biggyesztve. Volt közöttük, akinek takaros selmeci pipa foglalta el a jobb bajuszsarkát... És hogy ültek a lovon, testvér! Ugy ültek a lovon, mintha tudomásul sem vették volna, hogy ló van

Nagy-Appony várromja a Tribecs oldalán a Nyitra völgye fölött.

alattuk, ámbár igaz másfelől, hogy egy ilyen magyar királyi huszárlónak több esze van, mint egy románhadseregbeli kapitánynak. S ahogy elmentek a Fehérvári-uton, olyan emlékek riadoztak bennem, hogy föl kellett volna ujjonganom... De a keserüség miatt mindössze egyet sóhajtottam utánuk. Mert én láttam ezeket a huszárokat, mikor a kamionka—sztrumilovai országuton épily hanyag kocogóban és zengő nóta között huzódtak el az ágyuk földi felhői alatt reánksiető ellenség irányába. Volt pedig ez 14-es augusztusban. És láttam ezeket a huszárokat aztán, amikor megeresztett kantárszárral s csattogó mentében zugtak át a ravaruszkai tágas réten. Cikázott a kardjuk s estére vér csepegett már mindegyik huszár kardjáról. Volt pedig ez 14-es szeptemberben... És láttam őket mégegyszer! A nadrágja veres volt még valamennyi huszárnak, de akkor már gyalogosan meneteltek a limanovai sáncok elé s énekeltek zengő karban, mint három hónappal előbb, a kamionkai országut porában... Mindent elvesztettünk azóta, csak a huszárjaink maradtak meg! S amig látjuk őket, sohasem szabad elveszteni okos nyugalmunkat, sőt ugy illenék olykor, hogy fölorditsunk az önérzettől.

Mert eljön még a délután vagy az este, eljön még, amikor ezek a huszárok tifelétek forditják majd lovaik fejét. S ha az első két huszár felbukkan majd a felsőtiszai gázlókon vagy a gömöri erdők alatt, tudom, hogy le fogtok esni előttük s jajgatva ölelitek össze még a lovaik lábát is. Azért intelek, testvér, hogy csak türelem s a magunk felett való uralmat nem szabad szem elől téveszteni. Mert amig magyar huszár kocog el a házunk előtt, mindig biztatgatom magamat s biztatlak téged is, testvér, hogy urak leszünk mi még az ungi Krajnyán s tikkadt lovainkat megitatjuk mi még a sebes Nyárád vizéből...

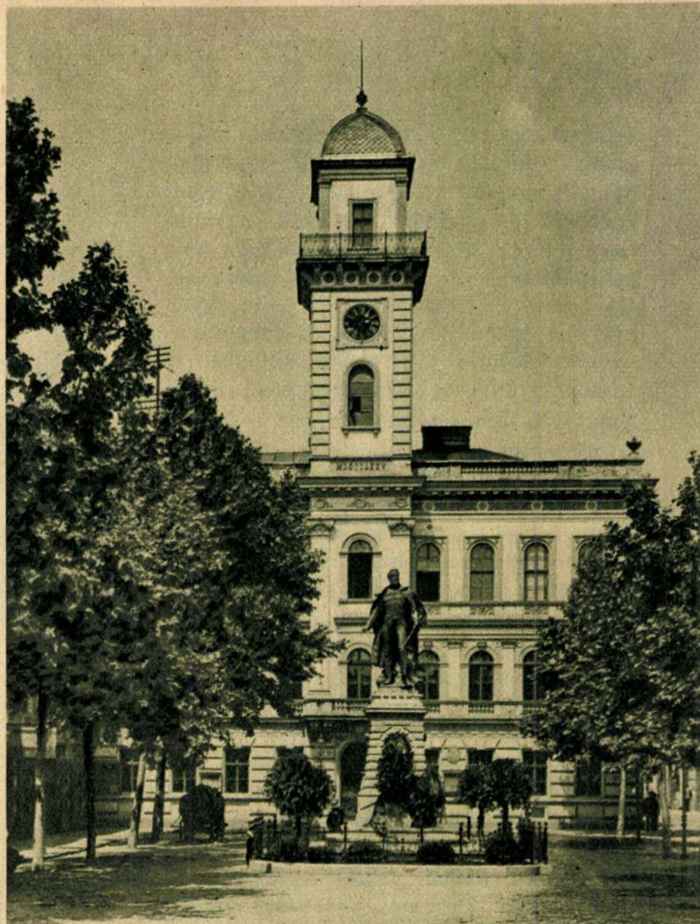
E szilárd tudatomban ölellek mégegyszer, testvér. S küldjük örök üdvözletünket Bereg ruténjeinek, Késmárk városának, Kassa magyarjainak, Turóc tótjainak, Lubló németjeinek s kivánjuk tinéktek a jóreménység kiapadhatatlan forrásait!

KOMÁROM

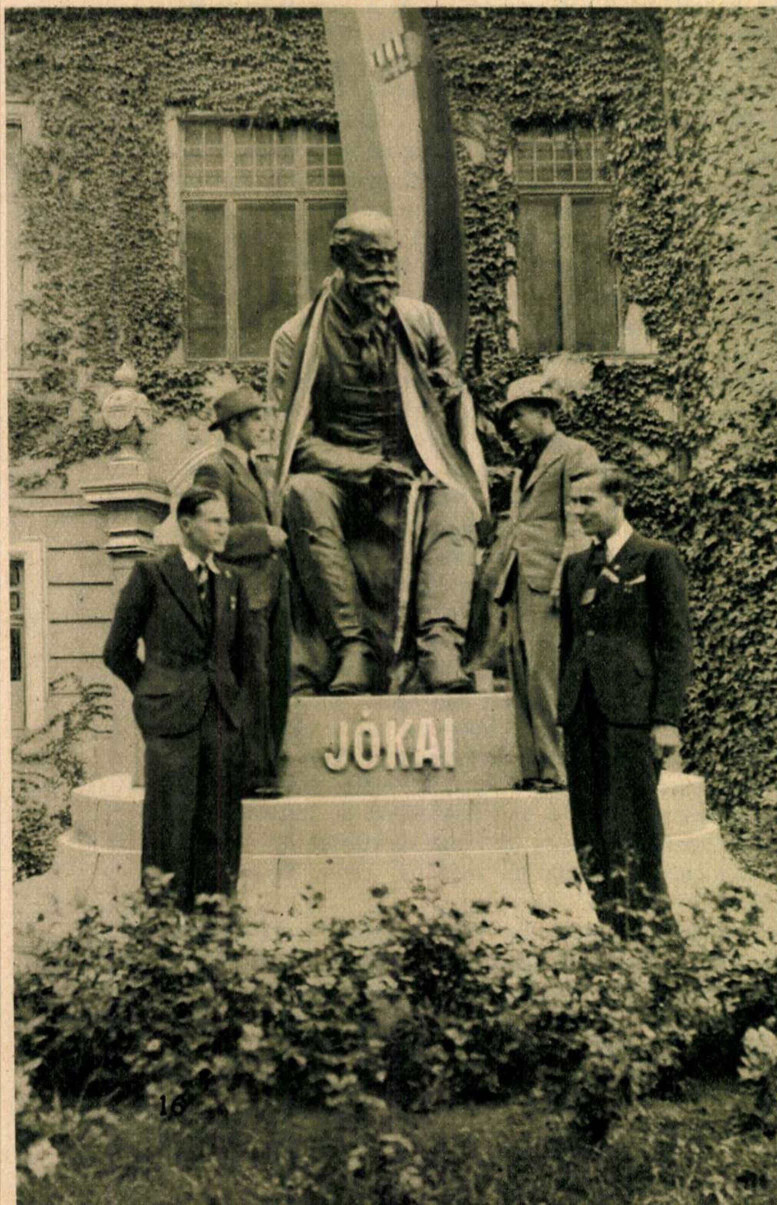
IRTA: HARSÁNYI ZSOLT

Az aranyember városa. A nagy piac felé menet emeletes házat látni: ennek a helyén, hajdani földszintes házban töltötte gyermekéveit Jókai. Aztán, mikor más városba adták iskolába, ide tér haza vakációzni, mint Petőfi Sándor jóbarátja. Ennek majdnem száz éve most, az iró már régóta porlad testi valójában. De ércba öntve ott ül a magyar kulturpalota előtt. A szobor a nagy mesélő elképzelésében ábrázolja az irót. S mint neki volt, szülővárosának is kifogyhatatlanul sok a mesélni valója.

Ezeréves város ez, mint maga a nemzet. Anonymus irja, hogy mikor Árpád már az egész országot meghóditotta, Ketel vezérnek nagy földet adományozott a Vág torkolatánál. A vezér fia ott várat épitett s ezt Komáromnak nevezte. Ez a Komárom ezer év alatt aztán annyit szenvedett, hogy valóban megbűnhödte már a multat és jövendőt. A tatárjárás, a török dulás, a kuruc háboru minden baját kiállotta. De nemcsak ilyen általános csapások érték, amelyek más városokat is sujtottak. Érdemes megnézni, hogy például mi minden csapott rá a legutóbbi kétszáz év alatt. Mintha csak a tragikum maga volna hozzákapcsolva születése óta.

A komáromi Városháza. Előtte Klapka György, Komárom hős védőjének szobra. Baloldali kép: a komáromi Jókai-szobor.

1709-ben pestis tört rá. Sok ezer ember veszett el, a végén már a betegeket is elásták a halottakkal együtt. Egykoru tudósitás szerint a betegek közül „sok erővel is ki akart mászni, de visszataszitották" A vész két évig tartott.

1763-ban Péter Pál napkor földrengés érte. A várban sárga kénköves láng tört elő a talajból, a Vág torkolatánál a Duna forró vizet és hamut okádott magából. Összedőlt az egész város. Mária Terézia elrendelte, hogy Komáromban ezentul csak földszintes házat szabad épiteni. Ennek a hagyománynak még ma is érezhető az ereje.

1783-ban megint földrengés. Szörnyü pusztulás. Ennek emlékére huzzák meg a harangot minden délután, a Szent András-templom harangjait még mai napiglan is.

1809-ben jeges árviz. Több mint háromszáz ház omlott össze.

1822-ben megint földrengés. Három hétig hol gyengébben, hol erősebben, szakadatlan.

1831-ben kolerajárvány. Hétszáz halott.

1848-ban óriási tűzvész. Majd az egész város leégett. Még a Duna hátán álló gabonás hajókra is átcsapott a tűz, husz hamvadt el belőlük. És már állott a háboru.

1849-ben a város ostroma. Tűz, vér, rengeteg kár.

És a szabadságharc bukása. Rögtön utána megint jeges árviz. A kár százhatvanezer forint.

1876-ban jeges árviz.

1880-ban megint árviz. A Vág hidját is elsodorta a veszedelem.

1914-ben világháboru.

1919-ben forradalom, kommunizmus, cseh megszállás. Aztán Trianon.

Ennyi elég egy város kétszáz évnyi életrajzából. Bámulatos életerő kell ahhoz, hogy város ezt átélje és most mégis teljes virulásban várja a jövendőt. Vajjon mi adja neki ezt az erőt? Talán az, amit Herman Ottó ir „Az igazi magyarok" cimű könyvében. Ott ez olvasható: „A magyar arcra és tekintetre nézve a próbakövet ott találjuk meg legbiztosabban, ahol, mint például Révkomáromban, tömör elem áll fenn, mely hajlam és hivatás szerint egynemü, nem vegyül és csak kevés töredéke veszi fel a divat mázát. Ezt az ugynevezett komáromi szekeresgazdák alkotják. Megfelelő renden bármely más nemzetnél ehhez fogható tekintetet hiába keresünk."

Valóban, láttam ezeket a szekeresgazdákat és szemök közé is nézhettem. Az emberi méltóság és egészség olyan ereje él ezekben a szemekben, hogy Komárom elpusztithatatlanságát rögtön meg lehet érteni. De akkor is, ha ennek a vidéknek szülötteire vet egy futó pillantást az ember. Idevaló volt Komáromi Csipkés György teológiai professzor, a XVII. század hires hitvitázója. Vagy Kultsár István, az első magyar ujságiró. Vagy Péczely József, az irodalmi uttörő, Pálóczi Horváth Ádám, Baróti Szabó Dávid, Tóth Lőrinc, Beöthy Zsolt, Dalmady Győző. A tudománynak Jedlik Ányost, Szinnyei Józsefet, Takács Sándort s a csillagász Konkoly-Thege Miklóst adta ez a város vagy vármegye, a művészeteknek Jászai Marit, Feszty Árpádot, Komáromi Katz Endrét, Schmidthauer Lajost, a közéletnek Thaly Kálmánt, Pázmándy Dénest, Ghyczy Kálmánt, Darányi Ignácot. Csupa szinmagyar tehetség csirája a szinmagyar őstalajból. S a legnagyobb: Jókai Mór. De akik nem ebből a talajból származtak magok, csak ideszivta őket Komárom magyar kulturális élete, azokból is tiszteletreméltó névsor kerekedik. Itt tanitott Czuczor Gergely, itt élt a nemesi felkelés ideje alatt Csokonai és máig is megvan a komáromi Dunaalmáson Vajda Juliánna sirja, aki nem volt más, mint a Lilla-versek ideálja.

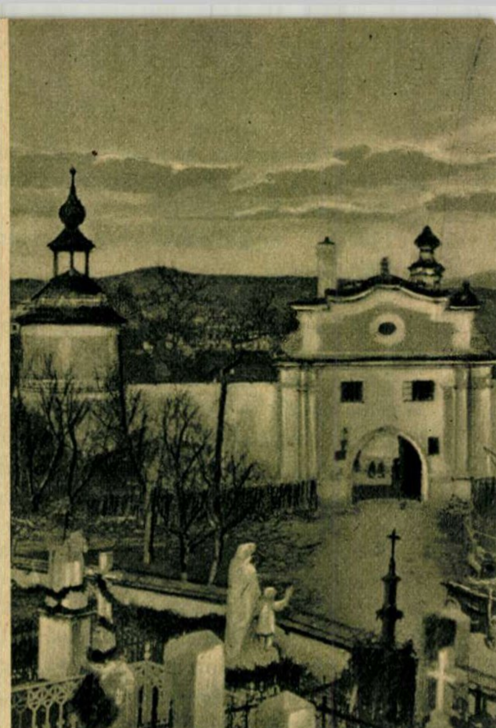
A nagy szellemek hagyománya itt él a két parton és közbül az Erzsébet-szigeten. Egy Komárom ez ma is, ugyanaz a szellem és ugyanaz a faji erő fogja össze, önkényesen rajzolt határok csak papiron vághatják el. A Duna jobbpartjáról áthallatszik a hajósok éneke a szigetre s a balpart ligetei átküldik illatukat tavasszal a másik oldalra. Aki a hidról körülnéz, az egyetlen pillantással egybefogja Ujkomárom házsorait, a Vág lombos torkolatát és az ősi Komárom templomtornyait. Ez mind, mind azoké, akiket Herman Ottó tudománya az igazi magyaroknak nevez.

Komárom az aranyember városa. És éppen annyira számit magyarnak, mint Jókai.

Máramaros vármegye küldöttsége Rákóczi és bujdosó társai hamvainak hazahozatalán 1906-ban. Beszédes emléke ez a kép a jobbára ruthén és román lakosságu vármegyében uralkodott nemzeti együttérzésnek. A baloldali zászló a Dolha községben a ruthének által, a jobb oldali a Középapsa községben a románok által templomukban kegyelettel és féltékenyen őrzött „Rákóczi zászló", amely alatt a ruthének és oláhok küzdöttek Rákóczi szabadságharcában. Középen báró Perényi Zsigmond, Máramaros vármegye főispánja.

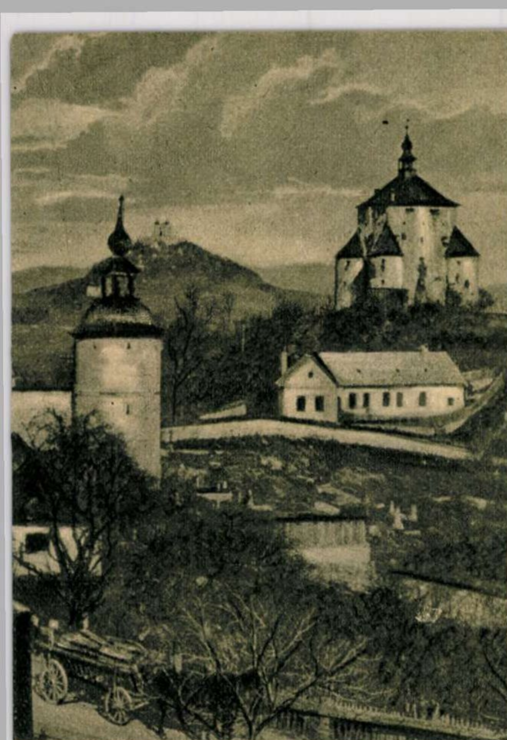
Utazás Selmecbányára

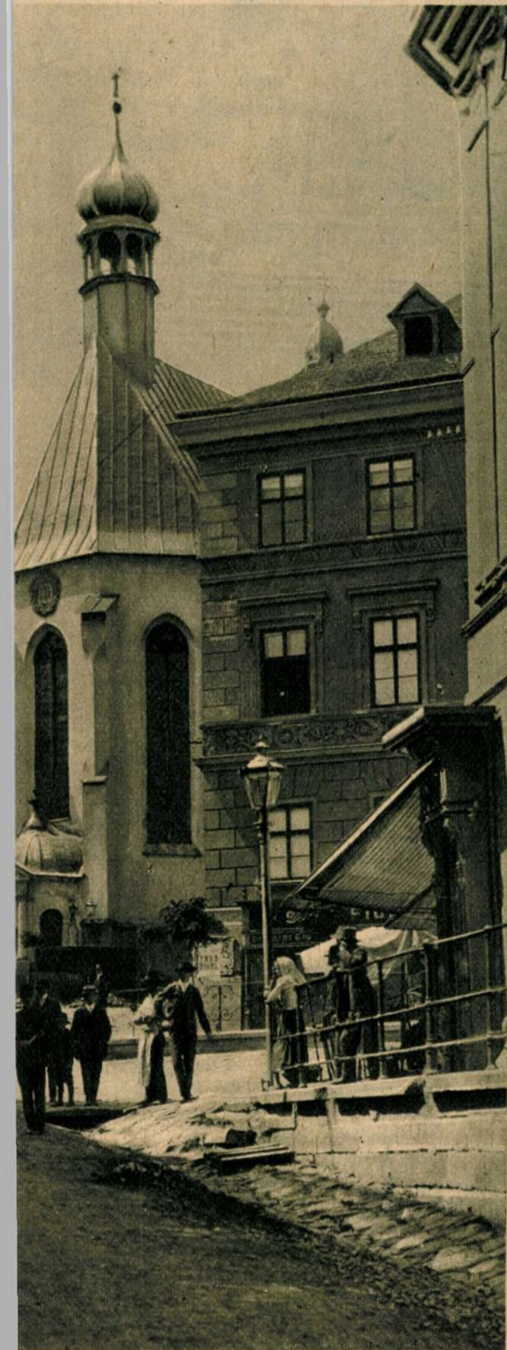
Gondolatban hazamegyek. A garamberzencei állomáson leszállok a ruttkai gyorsról. A széles pályatest végén már vár rám a selmeci kisvasut. Parányi kocsidobozaival olyan valószinütlenül, mintha nem is komoly közlekedési eszköz lenne, hanem gyermekkoromnak egy kedves játéka, amit majd eltologatok a keskenyvágányu sineken. Aztán, ha már harmadszor is felbukkan a hegyek között furakodó vasutacska ablakán a bazalttetőn álló kálváriatemplom két piros tornya, a kerekek izgatott nyikorgással sebesen futamodnak lefelé és mintha kipattanna a völgyből, hirtelen és váratlanul az égboltozatra rajzolódik a Leányvár kecses teste. Gyerekkoromban, amikor a vár szük ablakaiból még meleg fények csillogtak a beesteledett város felé és a torony lágy ivben meghajló tetőzetét sürü hólepel takarta, sokszor ugy tetszett nekem mintha egy hatalmas, kivilágitott karácsonyfa állna a hegytetőn.

Ez már Selmecbánya. A Tanád alatt szikrázva szóródnak szét a napsugarak az Óvár barokktornyára tüzött kettős keresztről s mintha csak adott jelre történnék, a völgy mélyéből régi templomok és házak nyujtogatják toronykarjaikat méltóságteljes nyugalommal magányosan álló alakja felé. Itt már az ezeresztendős történelem lehellete csap felém zegzugos utcákból, bolthajtásos kapualjakból s a hegyek felsebzett oldalán titokzatos, félelmetes homállyal ásitó bányajáratokból.

Nagyon régi város az én városom. Talán a római időkkel egyidős a város cimerpajzsán megörökitett arany és ezüst gyik legendája, mely szerint egy arany és egy ezüst gyik vezette el a juhait legeltető pásztort az első fémlelő helyekre. Királyok bankárja volt valamikor Selmecbánya. II. Endre e dusgazdag város „urbura"-jából adományozott háromszáz márka ezüstöt királyi pohárnokának. E város plébánosát, Girardust küldi IV. Béla a pápához követségbe és 1245-ben olyan szabadságjogokkal adományozza meg, mintha nem is királyi város, hanem valóságos kis respublika lenne. A királyok e bankárja viselte évszázadokon át a magyar királynék udvartartásának költségeit. Stech Boldizsár, a város dusgazdag birája, akit Beatrix királynő a „nobis dilectus notarius" jelzővel tüntetett ki, szekérszámra szállitotta az aranyat a költekező királynő udvarába. A selmecbányai levéltár történelmi pletykákat őrző pergamenjeinek suttogása szerint nemcsak az uralkodó, hanem a nő szivét is meghóditotta. Ezzel a polgári öntudatban nevelődött, büszke várossal viaskodott végestelen pörökben a nagy magyar költő és izgága főur, Balassa Bálint. Ez a város vendégelte meg aranyból vert asztalnál, népes lakomán Mária Teréziát, a lakoma végén neki ajándékozva e dáriusi kincset, amelynek anyagából verették állitólag a hétéves háboru költségeit fedező tallérokat. Olyan gazdag nagyur is folyamodott kölcsönért Selmecbányához, mint a mostani bolgár dinasztia magyar őse, gróf Koháry Ferenc. Ott vigadozott nem egyszer kuruc tábornokainak vezérkarával Rákóczi fejedelem. Ugyane falak fogadták be a hadseregével átvonuló Görgeyt és kevéssel utána gróf Grobbe muszka tábornokot. Itt diákoskodott Petőfi és Mikszáth. Ez volt a magyar Heidelberg.

Ezekre gondolok, amint előbb le, majd föl kell mennem a kis vasuti állomástól a városhoz vezető uton. Elhanyagolt, pusztuló kis park mellett haladok el. Valamikor honvédszobor állt ott. Én még azon a tüzes, tavaszi délelőttön pillantottam meg először, amikor ércteste kilépett a ponyvák mögül és alatta díszmagyarok drágakövei csillogtak zászlóknak erdejében. Annak az ódon háznak ablakából néztem a szoboravató ünnepélyt, ahol még élt kilencven évével Goldbrunner Sándor bátyám, a bányavárosok utolsó főispánja. Engem itt minden kőhöz ifjuságom emléke füz. Ez a szürke és komor palota, amelyhez most érek, az egykori kamaragrófok székháza volt. Az én gyerekkorom idején még magyarruhás hajduk vártáztak a kapujában kivont karddal. Ez meg a hires Terrasz, amit Mülbeck Károly sok kedves rajza is megörökitett s melynek vaskorlátján akadémikus diákok lebzseltek csapatosan az esti korzó idején. A Katalin-templommal szemben egy furcsa ház, zsindelytetőzete kétszer akkora, mint kőépitménye. Prasovnyának hivják. Attól nem messze a Szentháromság-tér. Én azt hiszem, a világ egyik legszebb barokk tere. Ott áll a mi házunk is zsindelytetős főkötőben, nagyanyó arccal. Sok mindent átélt, igen öreg már. Abban az időben épült, amikor Mátyás király budai várát először dulták föl a törökök. Én tizennyolc boldog esztendőt töltöttem el az ölében.

Az ut hosszu, mert itt minden lépés az évszázadokba vezet s az utasnak, aki ma még csak gondolatban járhat ezen az uton, kevés az ideje. De ennél a furcsa tornyos háznál egy pillanatra mégis meg kell állapodnia. Ez a Klopacska. Innen verte fel és küldte éjszakánként a fakalapáccsal döngetett, lebegő zsindely álmokon áthatoló félelmetes hangja tárnák és aknák mélyébe a selmeci bányászt. Ez volt az ő ébresztőjük. Talán nincs nehezebb élet, mint a bányászé. Közülük sokan ugy öregedtek meg, hogy a vasárnapok kivételével nem is láthatták Istennek éltető napját. És mégis ezeknek az igaz, mélyen vallásos és szelid lelkü embereknek egyetlen rátartiságuk az volt, hogy bányászoknak születtek. Selmecbánya ma már az egyetlen hely, ahol a bányásznak mindennapos viselete még ma is a bányászegyenruha, ahol maga a nép ragaszkodik rabszolga sorban töltött multjának ehhez az emlékéhez. A selmeci bányász, hol hősködő hanckó (ez volt szeretettel használt gunynevük), máskor meg igazi hős, aki félelem nélkül ereszkedik le a bányák ezerméteres, halálveszedelmet rejtegető mélységeibe. Néha olyan szeretetreméltóan együgyü, aminőnek kissé eltorzitva Mikszáth is megrajzolta évődő humorával, máskor ősi alkotó erő bölcsessége sugárzik belőle. Hiszen ezek a szegény hanckók épitették fel Selmecet. Szép templomai, monumentális szobrai, számos középülete tulnyomórészt az ő adományfillléreikből létesült és az ő véres verejtékkel járó munkájuk véste a selmeci bércek alá a világnak egyik leghosszabb földalatti járatát, a II. József-tárnát. Aki ezt a népet ismeri, az meg is szereti. Ez a nép becsületes, jó és szorgalmas, hagyományainak világában él végtelen egyszerüséggel s szenvedésekkel teli életét a szelid humor öngunyjával hinti tele.

Az utas, mig mindezt átélte gondolatban, elérkezett a hegybányai városkapuig. A jegenyeóriásokkal szegett uton még egy pillantást vet a hegyek világa felé. Az óriás völgykatlan tulsó oldalán hatalmas sziklahomlokát emeli az ég felé a Szitnya. Valamikor ott állt a Balassák sasfészke. Szép időben az esztergomi Dunáig lehet ellátni a csúcsáról.

Odáig, ahol már bontják a trianoni határt. **Szitnyai Zoltán.**

Körmöcbánya.

NE SIRJATOK CIPCER LÁNYOK...

Hogyan is szólt a régi, kedves szepességi diáknóta? „Megy a vonat Kassa felé sebesen, — Benne ülnek a diákok kényesen. Ne sirjatok cipcer lányok, visszajönnek a diákok...!“

A Cips, a Szepesség, az a drága halványzöld és világoskékkel szinezett táj, amelynek ölében csipkéstornyu, boltives kis városok várták szeretettel egykoron az Alföld diákjait. Azazhogy nemcsak az Alföldét, az egész ország diákjait várták tárt kapuval, tárt szivvel. Igló, Lőcse, Késmárk, Podolin... élénk, hangos diákélet zajlott itt mindenhol. Fölverte a csöndes házakat, a csöndes utcákat a hangos kacagás, a hangos magyar nóta. Megy a vonat Kassa felé... Az iglói piacon... Ne sirjatok cipcer lányok, Visszajönnek a diákok!...

*

Mikszáth Kálmán, akinek egy-egy novellája olyan, akár maga a lankás, bárányfelhős, nefelejcses, édesen mosolygó felvidéki táj, Mikszáth Kálmán mondja a „Cseregyerek“ intézményről, hogy nemcsak gyöngéd szülő volt, aki kitalálta, de egyuttal poéta is. Mert mi is volt az a cseregyerek „intézmény“? Tegyük föl, hogy százkalapu Tóth uram kisebbik fia fölmegy Debrecenből Iglóra, latin iskolába, német szóra. Lakni fog Karl Schubert kereskedő urnál a Winterstrassén. De nem fizetnek ám érte pengő forintokat, hanem elvállalják helyette Schubert Gréte kisasszonyt, kosztba, kovártélyba, cserébe. Igy vitt aztán Schubert Gréte tátrai levegőt, édes napsugarat Debrecenbe a Nagypereces-utcába és igy fürösztötték tejbe-vajba Tóth Pistát Iglón, a Winterstrassén, Szepes Iglón.

A mult század utolsó éveiben, egészen a nagy háboruig, egyre nagyobb divat lett „német szóra“ küldeni a diákot. Ez valójában inkább képletes dolog volt, mert ott bizony a magyar szó dominált. De hogy mennyire „mindenfelől“ tódultak a diákok a Szepességre, ime pár bizonyság az én érettségit tett bajtársaim csokrából. *Nevicky Miron* valahonnét Erdély széléről került Iglóra, *Jakobcsics Titusz* Szabadkáról, *Bottlik Pista* Tibolddarócról, *Buzás Anti* Debrecenből, *Strausz Pista* Budáról, *Wieland Ákos* a szomszéd faluból, Márkusfalváról. *Éliássy Sándort* Egerből küldte az édesapja Iglóra, a *Szádecky*-fiut Kolozsvár adta nekünk. *Fráter Emil* Biharból, Élesdről érkezett, *Mizsey Palya*, *Gulyás Miska* Jászberényből. Néha egy-egy diák-kamarában együtt volt a békebeli boldog Nagymagyarország.

*

A szepességi, hires, régi professzorok szerették, ha a „nebuló“-kat elsőizben a szülőik hozták föl Iglóra, Lőcsére, Késmárkra. Szinte kötelező volt az iskolai év kezdetén: a tanár urakat, a kisérő szülővel együtt otthonukban fölkeresni. Szimbólum volt ez: a tanárok otthona föltárult a tanitvány előtt. Régi boltives házak, hatalmas könyvtárszobák, ásványgyüjtemények

szepességi rézmetszetek, branyiszkói hősi emlékek várták itt a diákokat. Kitárultak a professzorok lakásai és kitárult a professzor urak szive. Apróra kikérdezték az „uj diák“ kisérőjét, mik a jó szokásai, melyek a rosszak, mi a hajlandósága, tehetsége, komoly ambiciója, milyen a játékos kedve? A tanár ur az első órán már régi ismerősként üdvözölte uj diákját, akiről sok mindent tudott, akiről már világos képet alkothatott magának.

Modern pedagógusok, figyeljetek föl erre a szepességi diákemlékre!

*

Csak most látni, milyen nagyszerü emberek voltak ezek az öreg iglói professzorok. Hadd idézzem — mindenkori okulásra — pár szavukat, volt osztálytársam, Bajtay Mihály feljegyzése nyomán:

Geyer G. Gyula tanár ur egyszer igy „sértette“ meg az egyik gazdag alföldi gyereket.

— Tudom, hogy apádnak kétszáz ökre van odahaza. Miért küldött éppen téged...?

De azért nem adott neki szekundát. Beérte egy tréfával, de utána megcirógatta a fiu ijedt arcát.

Zimann János tanár ur hires mondása:

— Kevés ember tud — ember lenni. Emberré csakis a tudás és a sziv nemessége által lehetünk Igyekezzetek emberré lenni, ne vakitsanak el cimek, vagyonok. Embertársaitokban azt mérlegeljétek, ami a fejükben és a szivükben van.

Schermann tornatanár ur „nyilatkozata“:

— Tornásszatok szorgalmasan, birkózzatok, fiuk, erősödjetek, gyarapodjatok, mert az életben a kemény ököl éppen olyan fontos, mint a tudomány.

Pákh Károly, a hires magyar professzor szavai:

— Ahol nincs ész, nem sokat ér a tudomány. A józan észt nehéz memóriával pótolni...

Ime, ilyenek voltak a régi iglói tanárbölcsek. Itt van néhány mondásuk. És egyuttal a — fotografiájuk.

Mi türés-tagadás, sok baj volt az akkori időkben a diákokkal. De olyan bajok voltak ezek, amelyeket mosolyogva ostromoltak, virággal büntettek. Vagy nem a legédesebb büntetés volt az, amikor a lumpoló diákot a diáktömlöcbe, az u. n. karcerbe csukták és a rabnak bedobott az „ideál“ egy szál piros rózsát?

Az élénk, pirosló, néha vad temperamentum viszont alig tombolhatta ki magát a szepességi kisvárosok acélkék hüvösségében. Mégis gyönyörü szerelmek keletkeztek itt, nem egy, évek multával, házassággal végződött. — „Ne sirjatok cipcer lányok, — Visszajönnek a diákok...!“

*

Megható volt a diákok bucsuja a Szepességtől. A kisvárosok kedves népe ott tolongott a kassa—oderbergi vasut régimódi állomásának kavicsos perronján. Fölrakták a fiuk a batyukat, a vászonkoffereket a barnaszinü kocsikba, virágos koszoru ékeskedett a mozdony kürtőjén. A szigoru tanár urak lelkében meghatottság, szép, lenhaju, nefelejcsszemü kislányok szemében könnyes szomoruság. Egy-két pillanat, már szól a mozdony sajátságos, huhogó füttyszava és — „Megy a vonat Kassa felé sebesen, sebesen...!“

*

Ezekben a mostani időkben különösen sokat gondolok a Felvidékre, az égre rajzolódó Magas Tátrára, a Hernád nefelejcses, zöld füszőnyeggel boritott partjára, ifjuságom, álmaim drága kis városára. És egyszerre csak — leültem régen hallgató zongorám mellé s valami belső parancsnak engedelmeskedve, nagy idők után fölcsendült ujra a régi iglói nóta: „Ne sirjatok cipcer lányok... Visszajönnek a diákok!“

Farkas Imre.

A lőcsei városháza. Háttérben a Szt. Jakab-templom tornya.

VÁSÁR

IRTA: DARKÓ ISTVÁN

A Gácsi-utcán végig már hazafelé terelték a maradék marhát az emberek. Szembe kapta őket a vékony, srófos kriványi szél, belefurt a marhájukba és a bőrük alá. Szemezett por vegyült a sebes szélbe, a marha is bőgött tőle s a Szentháromság szobrán a mérleget tartó Justitia kezében ingatagul himbálódzott a mérleg.

Ide a Bástya-utcába, a lépcsők alá bekanyarodni nem volt érkezése a sietős hegyiszélnek. Erre a védett helyre beszaladt az ember, kicsipett arcát már a keskeny utcában megmelegitette, aztán jobbra lépett a vaspárkányu mellékléрcsők felé, be a boltivek alá. Itthon érezte magát.

Az árkádok alatt vendégfogadó. Panaszos Jóska átfázott testtel be a vendégfogadóba.

A kocsmáros kerékbetört nyelven beszélgetett egy bőrkabátos emberrel, aki a csapospolchoz támaszkodott.

— Voltam életemben én is nehezen eleget, nem is egyszer. Nehézségekben tugya... Mikor a fogsornak, az állkapcának nincs munkája, nincs mit őrölni a szájban, azt én is jól ismerek... Azelőtt kitanult bognár voltam Zvolenban. Zólyomi mester ott, egy haszontalan lingár ember azt adott enni nekünk inasok számára is, amit hizóknak. Sertéseknek tugya... Egyszer mester, mesterasszony elmenték este valahol. Akor én belopozkotam spajzba, etem, itam, de mikor halotam, hogy jönek, elszalatam. Bitang lingár utánam, elkapta a galért itt nyakamnál fogva lása, ugy megrázott, hogy a gyomrom megringispilezett és mindent kiatam, amit bevetem. Ráadásul zsupsz egy levest nyakra jobbról, másik leves nlakra balról, fogammal felsértetem az inyet szájamban, véreset kiköpdöstem és zsupsz von ti betyár, kibarmolászott engemet egyetlen egy rugásal az ajtón keresztül... Hát énnekem ismét nem kell ismerkedni az ilyen kellemetlenségekből...

A bőrkabátos fröccsöt ivott a csapospulton. Szétkefélte a bajuszát:

— No én nem mondhatom. Ha valaki azt beszéli, hogy ilyen kinlódás, meg ilyen szenvedés. Én azt nem ismerem. Nem tudom. Én a háboruról nem mondhatok mást. Pedig elejitől végig benne voltam. De az a felfogásom, hogy csak annak van rossz dolga, akinek nincs ügyessége... Kérek még egy fröccsöt... de leülök hozzá...

A Panaszos Jóskáéhoz közeleső üres asztalhoz telepedett le. Jóska látta már valahol ezt az embert. Disznókupec, vagy gabonaügynök, nem tudta hirtelen. Nem is volt vele kedve foglalkozni.

Pörkölttel volt elfoglalva. Késsel-villával eszegette az apró borjuhusokat. Jóizü piros levébe mártogatta. A hat szelet krumplit a villa alsó lapjával széttörte, igy a lében azt is megforgatta. Gusztusára lett volna ez a pörkölt a földszine alá süllyesztett kocsmában, ha ugy sikerül, ahogy kitervelte. Otthon a vastag ételek, a mázas tálban kanalazott bő krumplilevesek, gyakori szalonna és az unos tejnémü közben is gyakran gondolt ezekre a városi pörköltekre. Remek kerek husdarabkák, édeskés paprikával pirositott mártása, tojással gyurt apró nokkedlije hozzá... Most nokkedlit már nem is kapott, helyette csak krumplit. A nagyvásár után bucsura járt ide a nép. Igy négy óra táján átmenő csend telepedett a kocsmába. Akik megebédeltek, dolguk végeztével már hazaindultak s a java vendéglőbeli nép még kint huzakodott a vásárban. Azok majd estére töltik meg a hajlitott mennyezet alját.

Elégedetlenséggel nézte Jóska az apró tálon kuporgó maréknyi ételt. Betelepedésekor a szolgálóleány megkérdezte tőle:

— Kicsinyt tetszik, vagy nagyot parancsol?

Elgyávultan igy felelt neki:

— Kicsit kérek.

Félfogára való kisadagot kapott. Egész nap járt-kelt, futkározott, igazitott és végzett, délután még az ügyvédnél is bentjárt. Fűszerszámot vásárolt haza az olcsó boltokban s a Nagy Dani kocsiján hazaküldte. Üzenetet is küldött véle:

— Mondd meg Marisomnak, Danim, hogy elkelt és estére magam is hazaérek.

Egész nap vigasztalta a gondolat, hogy estére betér egy pörköltre, hozzá egy szódásborra a Bástya alá. Igy is végzett. Gyermekkorában apjával járt itt először s már akkor megcsodálta a kocsma homlokán a vágtató huszárt s alatta a cifrabetüs felirást:

„Hó megállj! Itt a jó bor, itt a jó sör, itt igyál, a Magyar Huszárnál!"

Tizennyolc óta meszelt fátyol takargatta ezt a felirást. Ahányszor idejött, a kapu előtt mindig megvizsgálgatta a meszelés alatt. Örült annak, hogy valahogy sikerült elolvasnia. Ettől apró meleg lopakodott belé, mint amikor édesapja nagy erős marka fogta a kezét, a kollégiumból jövet, ahová először irták be akkor és többet se.

Ugy mutatott fel az öreg a kapu fölé:

— No hagy lám te gyiák, el tudod-e olvasni azt a feliratot amott la?

Bizony el tudta, ha döcögősen is.

— Derék — mondta az öreg —, most pörköltebédet kapsz ezért. Ha jól tanulsz, valami lesz belőled, bankos vagy adótárnok és akkor minden nap azt ehetel...

Amint emlékezetébe kukkant ez a beszélgetés az öreggel, ráderült, hogy a pörkölt iránti kivánságait apjától örökölhette. Bizony csak egy évet áldozott a tudományos kollégiumban annak, hogy a mindennapi pörköltet elérhesse. Azután paraszt maradt folytatólagosan az otthoni kisföldön. Igy legalább könnyebben elérhető vágyakozásai maradtak. Ki tudja, hogy mit kiván a bankos, vagy az adótárnok, milyen drága ételeket! Könnyen ráunhat az ember a világ legritkább ételére is, ha mindennap azt kell bedugdosnia.

Hanem mégiscsak nagy adagot kellett volna rendelnie. Meg is érdemelte, mert mindent elvégzett, a legnehezebbet is, amit maga elé szabott. Ebben a felfordult világban, hogy eltántorodik az ember a határozott cselekedetektől. Összehuzódva, összegömbölyödve, eltünedezve kell élnie, mint a csigának, attól válik ilyen bizonytalankodóvá. Pedig igaza van ennek a bőrkabátosnak. Csak a gyávának van rossz dolga. Azt érdemli a gyáva, aki egyszer egy évben tévedhet a pörkölt tövébe s akkor is kicsit parancsol magának, hogy egy rugással zsupsz ki az ajtón, már itt se legyen, ahogyan meg a kocsmáros beszélte magáról.

Nagy elégedetlenséggel itta a kispörköltre a félliter bort gyöngyös szódával.

Sürgősen kifizette, felszedte magát, dühösen távozásba fogott.

Éppen hogy kifelé tart, belép az ajtón a gácsi ember, akinek a Göncölt eladta délben.

— Nougyan — mondta a gácsi ember —, magad talán már étel utána mégy el?

Jóska megállt egy percenésnyit:

— Én már bizony betettem magamba a mai fütést.

A gácsi ember jóizzel nevetett:

— Ha ilyen hamar befütötted, reggelig kihülsz és kiszáradsz. Remélem leülöd velem a féllitert? Hogy ajtóba találtalak, dacára...

Nem is várta meg a Jóska feleletét, beléjekarolt és visszavitte magával. Leültek és anélkül, hogy sokat beszélgettek volna, a vékony füleki borital halványsárga tükrében nézegették orrukfeletti orcájukat. Jóska ernyedett tagokkal engedelmeskedett a gácsi embernek. Annyi akarata volt mostanában, mint a nádnak.

Vagy a bunkófejü kákának, amikor a szél teli pofával rájafuj. Különálló bajai támadtak az elmult napokban. Tetézett csajkával állt előtte a gond, mint a rosszfajta hadiélet a háboru végetájt. Ha akarta, ha nem, két kanállal kellett ennie, pusztitani, mégsem fogyott szemernyit sem.

Odafordult a gácsi emberhez:

— Én, tudja, ugy érzem itt a gyomrom táján, mintha kő volna bennem.

— No de csak egyen — kinálta a gácsi ember a maga ételéből.

— Mintha kő volna bennem, nehéz büdös faggyuval megkent kő. Nincs étvágyam...

— Mégiscsak vegyen ebből a perkeltből. Jó perkelt ez!

— Köszönöm, éppen hogy nem kérek.

A gácsi ember megcsavargatta a fejét:

— Mi baj van magával, kólika?

Rábámult Jóskára, mint aki nem hiszi, hogy olyan is legyen ezen a jóétvágyu világon: étvágytalanság.

Később csak magát is váltig hallgatta Jóska, hogy mennyit beszél ma:

— Van nekem otthon egy sajkám, tudja, a harctérről hoztam magammal. Ott ugy megszoktam, hogy másból neagyisten, nem tudtam volna ennya...

— Én megeszek jóételt meisszeni porcellánból is, — nevetett a gácsi ember.

— Ebből a csuf csajkából ugy megettem én akármit, mint az ordasfarkas. Az asszonynak mondtam is, hogy szerencséd neked ez a csajka. Igy azt tehetsz velem, a gyomrommal, amit jónak látsz... Nem valójába mondtam, mert az asszony tud főzni. Jobban is tud, mint ahogy nálunknál. De addig, amig mindegy volt nekem, addig mindegy volt. Csak elém kellett tenni, már bevagdostam.

A gácsi ember teli szájjal tömte magát, ugy kérdezte:

— Sok baj van magánál is, mi? Gyomorbaj is ráadásnak?

— Olyasfélének tartom magam is.

— De nézze, kinél nincs mostan baj, a frazba bele?! Higyje nehigyje, én is csak attól remélek, hogy nagysokára, mostanra sikerült kiszereznem licencet italra. Talán attól megindulok... Van kis boltom még régentől, de ki zabál mostanában, mondja, kinek van pénze zabálni lisztre, cukorra, zsirra minálunk a lazok alatt, mit hisz?! Senkinek. Italra, pálinkára inkáb odaagygyák az a pár fillért. Most megszereztem licencet, beteszek a bóltba asztalt, lócát, asztalra állitok poharakat, sót, paprikát, bodakot. Martogassatok, szapáljátok...

Jóskában rügyezni kezdett az itallal locsolt jókedv. A melle egyik csücskében még szorongva türelmetlenkedett előbbi elhatározása. Hogy idejében kimegy az állomásra, felül a garami vonatra, hazatávozik. A mosolygás és az ital összeszövetkezve feszültek neki az elhatározásának. Nyomták, szorongatták, szinte már kiszoritották belőle, ki a teljes külső világra.

Már nem volt kedve menni. Annyit tudott ellene beszélni, a hazamenés ellen, hogy maga is elcsodálkozott rajta.

Sebesen mondogatta a gácsi embernek:

— Az én bajom meg az, hogy megvásároltam a szomszédom külsőségeit. Az elment Amerikába, én átvettem tőle. A bank kölcsönt adott, jött ami most van, a krizis, ma már az enyém se az enyém. Feleségem szivbajos. Volt egy kiscselédem, kisoskolás, a tavaszon elfogta a sarlag és kivittük. Anyám, egyedüli szülőm, a télen eltörte a jégen a lábát. Minden hajnalon misére ment szegény. Egy hete árvereztek is nálam. Hónap megint akarnának, azért kellett vásárba jönnöm. Most még csak az hiányzik, amit a doktor mondott a gyomromra. A dürrgemüze, meg a többi jó most üt ki rajtam a háboru óta... Valami licencet nekem is szerezhetne, higyje el. Akitől beszünne körülten ez a mindenféle. De kapok én búsnyavaját, nem licencet...

— Meg osztán maga nem is szlovák, valljuk meg — mondta csendesen a gácsi ember.

Napsütésben. (Foto: Szöllősy.)

— Ha meg se valljuk, akkor se vagyok. Ammá bizonyos.

— Ahogy én az vagyok, ugy maga nem az. Igaz mi?

— Hogy a benedeki kőszentnek ne volna igaz.

— No lássa. Azért ne haragudjon. Lássa én szeretem a borjuhust. A marhahus se nagyon rossz, ha reggeltől főzik. Megeszek a nyulat, őzet is megeszek, ha van, sertés lapockát, csülkéket is, belerakva kocsonyákba, ha az is van, ecettel. Télen néha vaddisznó is jön Gyömbér felől. Azt is megeszek... De egyet nem kérek, nem is kóstoltam, magyarhust. Nem is kivánok. Husukat nem nagyon szeretek...

Viharosat nevetett hozzá.

Jóska nagyott vidult azon, hogy mekkorát nevet a gácsi ember. Rábizonyitotta:

— Azt ne is, apám. Az nagyon kemény . . .

— Beletörne a fogacskám, mi? megakadna gigámon, hejj? Asztmondjad?!

— Azt, azt, keresztapám! Olyan az, mint a lóhus... Kóstolta már?

A gácsi ember ettől elfintorodott. Letette a kést, nagy kék zsebkendőbe köhögött.

— Egyszer kóstoltam, de azt ne is beszélgessünk!

Jóska szemmel szaladta körbe a vendéglőt. Már néhány ember ujonnan is begyülekezett és csendesen eszegetett, iszogatott a csikos piros abroszok felett. Jóska jobbkeze és a pohara egyszeribe ugy kezdett viselkedni, mint az uj házasok! Egymásba kapaszkodtak, a száját pedig hálószobájuknak nézték, mindegyre csak odafelé igyekeztek.

Ahogy a lóhus elemlegetődött, ettől elfacsarta valami a szivét. A Göncöl! Ma délben ennek a behemót vörös, jóbelü gácsinak adta el. Azért kellett behajtania, mert holnap reggelre árverelés van kitüzve oda-

haza. A bank tüzette ki, ha nem fizet. Most már fizet, itt van a sóhajtásos pénz a kisgunyája belső lapitójában.

A szájába löttyintett egy pohár bort és egy kortyra lenyelte.

— Hol van a Göncöl? Itt van-e a szin alatt?

A gácsi ember másfelé néző szemmel bámult:

— Miféle Göncöl?

— Hát amit ma vett tőlem.... a csődör.

A gácsi ember elhuzta a husos száját:

— Az? Hisz akarok mondani megveszem magától. viszek magam után féken, nohogy kötőféken magam után, ráalkuszik németember... sokat alkud, mindig csak alkud... hogy mennyit hepciáskodik ott velem!...

— Jóestét — állt meg egy sovány, magas ember az asztaluk mellett. — Mit csinál, Kavecsány ur?

A gácsi ember felkiáltott:

— No lássa, ennek továbbadtam a mag csődört!

A magas sovány meghajolt:

— Müller vagyok — és lezörrentette a csontjait az asztaluk mellé.

Jóskába befagyott a hang. Az imént még haragudott a gácsi emberre, azt tartván róla, hogy birtokában, nagy tenyerében van a Göncöl. Az a lánybokáju, nedves nagyorru, remek fehérfogu, vékony oldalu, hosszufejü, vaskocsos selyemfarku, csiklandós véknyu maganevelése. Hét feheres folt a hátán, oldalán és ezért: Göncöl.

Hát nem a gácsi ember tartja már a tulajdonában, hanem ez a német. A sürü pohár közben megkutatta a jövevény arcát. Az nem sokat mondott. Amit kiszólt, abban sem volt semmi sullyal biró. Hogy elég jó forgalom volt a vásárban, hogy ezt a bitang szelet kéne eladni már valakinek, mert az tönkretette az embert ma is.

Jóskának kötekedhetnékje támadt a némettel, de megemberelte magát. A torkában dagadozott a csutkája, nagyot nyelt és borral csillapult.

A gácsi ember hasonlóan elég szaporán poharazott:

— Hát osztán azt hiszi Müller úr, hogy nincs világon olyan, aki pénzt is adna szélért? . . . Egyszer itt ugyanebben a hostinecben mesélte nekem vásár után lengyel ember, hogy lent járt alföldön, ott nagyon megtetszett neki szélmalom, hogy az milyen olcsó és mégis megőröl. Hazament Lengyelbe, ugy mesélte, otthon épitett gyönyörü nagylapáttal szélmalmot. Megőrölök életet, kihirdette, feleárért őrölök . . . De csak szél nem jött. Arrafele szél nagyon keveset jön. Jó, ha negyedévben egyszer . . . Hát itt panaszkodott nekem, hogy lapát meg se mozdult. Faluban kicsufolták, el is költözött onnan. Most itt van neki gőzmalom valahol . . . Itt mesélte, ugyancsak ennél az asztalnál, hogy ezer zlotit is adott volna ilyen szélért, mint idevalósi. Ha ugy el lehetett volna szállitani a szélmalomjához . . .

A német ember a nagy adag pörkölt gőzéből úgy mosolygott ezen, mintha vackort enne.

— No már szelet csak a mesében lehet eladni.

Az ajtón keresztül, a grádicsra tapogó lábbal most olyan rongyos öregember botorkált hozzájuk, mint a végrehajtó udvariassága. Halina ködmöne seszinü posztófoltokkal volt megcifrázva. Sziv, madár, félhold alakú foltok is akadtak közöttük, mint hajdanában a selmeci bányászok grubenjén. Azt várta az ember, hogy a lába elsirja magát, mint a pólyásgyerek, úgy volt bebugyolálva. Hóna alatt hegedűt tartott s a körmeit fújogatta.

Egyenest melléjük jött. A gácsi ember ismerhette, mert rábuktatta feje mozdulatát:

— No Jozsinó, hol járod? . . . Majd aztán kijöhetsz hozzám, megvan már licenc, ott huzhatod néha.

Olyan jó kerek magyar szavakat guritgatott a rongyos ember, hogy Jóska egyszerre maga mellé telepitette:

— Ülj le ide, te zenész, azután osztán azt mondd, hogy honnan származkodsz? Hogyan tettél szert erre a cafatos hegyi gunyára?

A zenészember elnyelt egy pohár bort s közben még beszélt, mint aki szomjas.

— Mulyadró . . . Onnan származok én, Mulyadró . . . Ezt a gúnyát Tiszócon vettem, Tiszócon . . .

— Csókolom a vörös orrod, — mondta a gácsi ember, — de most ereggy innét.

— Ne küggye el, Kavecsány ur, — mondta a német ember, — elébb egyék a szegény.

Odatolta a félbehagyott nagypörköltet a muzsikus elé. Nekiment szegény és kinyalta a tányért is, mint a kutya.

A német először szólt Jóskának:

— Józsinót azelőtt, mikor még nem volt Jozsinó, Talyiga Jóskának hitták.

A gácsi ember is megengedett a zenész iránt:

— Annak. Apja kántor határ mellett. Ipolynál. Jozsinó tanitó volt, de nem tett mást, csak hegedülést . . . Iskolai referát akkor elküldte. Akkortól hegedül errefelé.

— Kitettek, — mondta a zenész, szétkefélte a zsirt a szája környéki borostákon, — én csak két tudományt ismerek el: a csillagászattant, meg a zenét. Kinek húzzak, urak?

— Nekem világért se, — tiltotta Kavecsány, — még azt mondanák, licencre fel iszok . . .

A pince bolthajtása elgörbült Jóskának a tágas ég mennyezete felé. Köd szállott a teméntelen üresség felé, amelyen ráfűzve szépen világitott a hold és a csillagok.

Megdörzsölte a szemét:

— Mi a szent? Az ott az ég-e? Rajta a Göncöl-e? Amott la!

A gácsi ember hunyorgott:

— Csak most lása? . . . Égnek van az kifestve.

— Hát mit huzzak, drusza úr? — tette a hegedűt a nyaka alá a halinás.

Még felelet előtt húzni kezdte Jóska fülébe olyanképpen, ahogy csupa veszedelem volt ebben a percben. Nem mást, azt:

Hét csillagból van a Göncöl szekere . . .

Először is megadta a nóta módját, de aztán a Jóska arcán akkora puha beleegyezést látott, hogy elhúzta még vagy kétszer.

— No ezt leöblithetünk, — mondta a gácsi ember a kocsmárosnak s teli állittatta az asztalt boros üvegekkel.

Müller is pohár után markolt és annyi kedv telt ki belőle, amennyit eddig hinni sem lehetett volna felőle:

— Hát akkor olajozzunk . . . Ugy látszik, mégis ünneplünk máma valamit, Kavecsány úr?!

— Úr az öregapád. Szervusz. Maga is szervusz, Jóska.

Kimeritően ittak és szervuszt markoltak a kezükkel. A gácsi ember a kocsmárossal megtárgyalt valamit. Jóskát vállon csapta:

— Ugy danolsz, mint kaszarnyaban. Szépen danolsz . . . Aztat danolászd, aki a Göncölről szól . . .

Jóska hangja úgy beleadta erejét a nótába, ahogy csak egészen fiatal legénykorában. Maga is csodálkozott: Ne, mekkora fújtatóm lett egyszerre! A halinás a bozontos fejét egészen közel dugta hozzá s egyszer, két nóta közbeni pohár után, elismerően mondta:

— Ez már igen, ez már dallás . . . Egy évben egyszer ha akad az ember ilyen hangra. Nem voltál te valamikor kántor, te drusza?

— Vót a kelecsényi bakter, nem én.

— Hát majd elmehetsz annak. Ahogy én elmentem zenésznek. Te felfelé, amit én lefelé . . .

Aztán csak húzta egymás tövébe a legkimondhatóbb, legfelemelhetőbb végzetű nótákat.

Benne jártak a közepében, amikor Jóska elintette a jócskán fénylő képű zenészt és egész üveget töltött bele. Nem vette le a tekintetét addig róla, amig az is le nem vette a palackot a szájáról. De akkorra az már üres volt.

Müller látta most Jóska maga előtt szálegyedül. Olyan öklöt érzett, hogy majd letörte az asztal szélét, ahogy rátette a nehéz válla mellett kétfelől:

— Na német, hol a Göncöl?

— A nótában — nevetett Müller, — meg amott, nézd!

Felmutatott a mennyezetre, a festett csillagokra. Jóska felfelé tartott mutatóujjal nyúlt át az asztalon, a hegyével felemelte a német fejét és közelről sugta neki súlyosan:

— Nem az te, ha' a csődör?

— Miféle csődör?

A gácsi ember közbekapta a szavát:

— El is felejtettem mondani, hogy ettől a Jóskától vettem a lovat, akit aztán neked továbbadtam . . .

Most már értette Müller is.

— Ja azt a lovat. No az bizony alig félóráig volt a kezemen. Pedig arra vettem, hogy hazaviszem. Tovább adtam egy morvának.

— Egyszóval nálad sincs már?

— Úgy az. Nincs.

Jóskában egész garmadával rohantak egymásnak az érzések. Eddig hallgatott a Göncöllel, pedig egész este másra nem fordult a gondolata, csak a hevesvérű, maganövelte, hétfoltos szépjárásúra. Annyira rosszul esett a gácsi embertől, amikor megtudta tőle, hogy már tovább adta, de annyira. Éppen nyilvánitani akarta gorombasággal, rájatámadással a rosszalását, amikor idejött ez a Müller és kitudódott róla, hogy ő a másodkezes vevő. Most még ennél is rosszabb: kótyavetélő.

Arra a pillanatra várt, amikor hozzáforduljon: és a Göncöl? Hun van, itt van-e a szin alatt? Akkor aztán kiszaladt volna hozzá, megcirógatta volna a hosszú üstökét az elfésült homlokán és ráalkudott volna. Visszavettem, így állitott volna be haza, a ház igaz örömére. Mennyire siratta asszony, gyerek, amikor reggel elkötötte és nekiindult vele. Mikor a gácsi lepengette az árát, könnyes szemmel fogadta. Soha csikó így nem volt még a szive szerint . . . Hát visszavette volna, ha nyakán is a holnapi délelőttön az árverés. S most a németnél nincs, az is elengedte a kezéből a gazember.

Bort parancsolt fölösen, a halinás elcsapott tanitó meg húzta. Megint a Göncölről szólót, mert észrevette a kivert, hogy fájdítja Jóskát.

Elkapta a hegedűjét és úgy csapta a falhoz, hogy az szilánkokra reppent. Jozsinó sirva rakosgatta a darabjait az asztalra. Nem szólt árva mukkot se, csak rítt és pohár után kapkodott. Háromszor is teletöltötte és leküldte. Jóska nem nézhette ezt a siránkozást. Kikapta ami maradék pénze volt és a rongyos halina zsebébe gyúrta.

Aztán hatalmasan kiáltozott:

— Ki ami pénz még van! Ki vele!

A gácsi ember már orral szuszogott az asztal felett és úgy motyogott, mint aki álmában védekezik:

— Nekem összesen ennyi van . . . És szivesen kiadom . . . Parancs, parancs . . .

Müller is előadott egy pár bankót. A gácsi ember ráuszitotta a halinást:

— Motozd meg Jozsinó, van még nála !

A németet erre olyan nevetés vette elő, hogy majd belefúlt. Kiszedte zsebei minden tartalmát és az asztal közepére rakta. Még egy koronát is előkapart valahonnan, megcsókolta és visszatette a mellényébe.

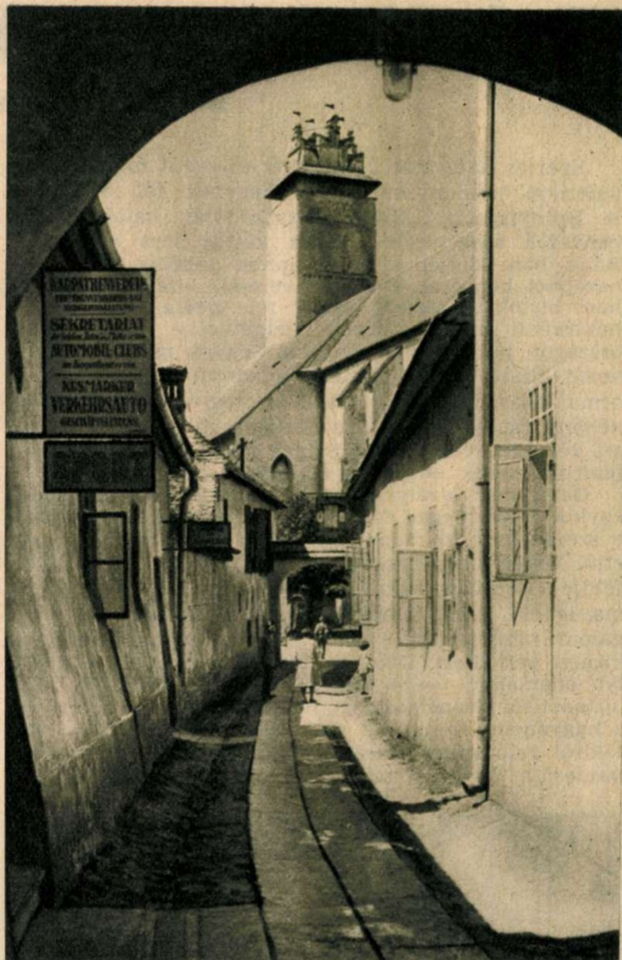
Akkor aztán énekeltek. A gácsi embert is meghallgatták. Rekedten, érzelmesen elordítozta néhányszor:

Ancsurka, dusicska, kgye szi bola . . .

Talán senki sem volt már a boltivek alatt, amikor Jóska létrát hozatott, felmászott rá és Jozsinó segitségével késsel kaparta le a mennyezetről a Göncölszekerének festett csillagokat.

A létráról lejövet hosszasan ölelkezett a némettel és a gácsi emberrel.

Papirt, ceruzát kértek és számadást csináltak.

Régi késmárki utca. Háttérben a katolikus templom tornya.

— Én legelőször neked nyolcszázért adtam el a lovacskát.

— Nyolcszázötvenért én a németnek.

— Én a morvának kilencszázért.

De már összesen alig volt ezer koronájuk. Szép zöld százasokból legyezőt csinált a gácsi ember, meglegyezte vele Jozsinót és a kezébe nyomta.

A bőrkabátos, aki este a pultnál a kocsmárossal beszélgetett, azt a felvilágositást adta, hogy a lovat a morva bizonyosan a vonatra rakta és már el is vitte.

Jóska végezetül nekiment Müllernek és szinte megverte. A gácsi ember sokáig csillapitgatta.

— Ő se tehet semmiről, ne neheztelj rá!

A garádicson fel, az árkádok alatt ki, Jóskában úgy felgyűlt a harag, meg a fájdalom, hogy ki kellett ordítania:

— Héjj, Göncöl! Hol kószálsz! Elő veled!

Nyomában a dühöngő gácsi emberrel, az olyan nedves némettel, mint az eresz, nekiszaladt a hajnalodó utcának. Hegynek fel szaladtak. Hármat tülkölt a bundás őr a régi toronyban, hajnali három órát jelentett. A gácsi kövér teste elhüppent egy lépcsőn, ráhajtotta a fejét a láncos kőre s már horkolt is. A német kicsit tovább birta. De távolabb ő is csak nekidűlt egy keritésnek, lecsusszant a tövéhez és végigdűlt a földön.

Jóska ordított egyet-egyet s úgy hágott, akkorákat, szinte a felhőkig ért a lépése. Ott, a szaladó foszlányfelhők között jól látszott még a Göncöl-szekér csillagcsoportja. Feléje rohant Jóska. Üres zsebeit fordítgatta s az elveszett Göncölt nagy hangon szólítgatta. A nap így érte hátba, az árverelés napja.

BÁNK BÁN FÖLDJÉN

Divald Kornél utijegyzeteiből

Eperjes határától Lőcsére az országut mint valami amerikai hullámvasut vezet hegynek föl, völgynek le Branyiszkóig. Első kapaszkodóját hatalmas jegenyefák szegélyezik. Ezek kettős sora a kapuja Bánk bán földjének, mely innen Lipócig, délnek a harapkói bencések s a szentkereszti vitézi rend egykori birtokáig terjedt, észak felé pedig határozatlan határaival irdatlan erdők rengetegébe veszett. Az országut hullámainak tetejéről egyre más és egyre szebb kilátás esik. Jobbfelől a három hegy kupalaku orma kiséri a kocsizó utast, szemtől-szembe a Tátra néhány csucsa dugja ki a Branyiszkó mögül a messzi kékségbe vesző fejét. Szinye körül valóságos amfiteatrum nyilik négyfelől idetorkolló utakkal.

Gertrudisz királyné halála után Bánk bán nádor, egykor Ujvármegye főispánja, még sokáig ura maradt e szépséges birtokának. Csak IV. Béla fosztotta meg ettől egyéb uradalmaival együtt 1240-ben. Bánk bán földje Sárosban ekkor darabolódott szét, vált több ma is élő sárosi család birtokává. Szinyét, az uradalom középpontját, ahol a XIII. század derekán királyi vár állott, 1260-ban Merse vitéz nyeri el királyi adományul bátorságáért, akit a vármegye régi történetirói Franciaországból származtatnak, holott ez a hagyomány, mint sok más régi magyar család külföldről való származtatása is, alighanem csak Rákóczi bujdosása nyomán keletkezett, amikor az egész sulyával országunkra nehezedő Bécsben mindenféle nációnak nagyobb volt a becsülete, mint a magyarnak.

A szinyei alsó kastély parkjában még ma is meglátszanak a régi vár körfalainak és kerek tornyának nyomai. A vár a négyfelé ágazó ut védelmére épült s a XV. században kibővitették, ugyhogy a falu temploma szintén a várfalak közé került. A templomnak ma már csak szentélye régi, gótikus stilü. Hajóját a XVII. században ujból boltozták. Ekkor épült föl tornya, csipkézett ormokból összerótt koronájával, felsőmagyarországi renaissance épitészetünk legszebb ilyenfajta emléke, mely déli oldalán Szinyei-Merse Kristóf bőkezüségéből 1635-ben készült sgraffitó-diszitését is megőrizte. A torony alatt temették el titokban 1687-ben Caraffa eperjesi vértörvényszékének első áldozatait.

Mikor jobbfelől a hosszan elnyuló fenyves hátam mögött maradt, csodálatosan ismerős vidék tárult föl előttem; csupa Szinyei-Merse Pálra emlékeztető tájkép: dombok oldalában viruló rétek, lomhán terpeszkedő hegyhátak, az Oculi erdő széle, völgyszoros, amelynek mélyéből fantasztikusan meerednek ki az ut mentén őrtálló jegenyefák csucsai, dombok magaslatán félig kiirtott erdő sötét foltja, mely oly mélán fest, mint a kopaszodó öreg legény feje. Az ut kanyarulatán tul, széles hegyhát tövében, a festői fekvésü Jernye integetett felém. Közepén hatalmas emeletes kastély meredt a magasba; háta mögött évszázados park terült el, ez előtt kisebb, de igen barátságos oszlopos kuria fehérlett őszi virágpompába öltözött modern kerttel: Szinyei-Merse Pál nyárilaka. Utóbbi kapuján fordultam be. A mester fia társaságában éppen feketézett. Hogy nekem is töltött s a kert dicséretébe fogtam, büszkén mutatott a virágágyakra, amelyeket maga gondozott, a gyümölcsfákra, amelyeket ő ültetett, nemesitett s még akkor is maga nyesegetett. Aztán sorra jártuk a kert nevezetességeit. A mester megállott egy törpe körtefa előtt, mely szinte roskadozott gyümölcsei terhétől. „Két év előtt ültettem — mondta mosolyogva — s ime máris mennyi gyümölcs termett rajta." S miközben mosolygott, arcáról pár pillanatra elszállt az elmélyedő borongás, mely szüntelenül ott ült erőteljes, férfias vonásain s enélkül alighanem büszke és dacos képének oly rokonszenves varázst kölcsönzött. Akkor eszembe jutott, hogy Szinyei-Merse Pál művészete már pompásan kifejlett erőteljes fa volt, amikor 1873-ban gyümölcseit először kiállitotta. Merőben uj felfogásától, az akkoriban divatos barna műteremtónusnak hadatizenő harsogó szineitől azonban szinte megijedt a hivatalos kritika s a mester korszakalkotó első nagy művét, a „Majális"-t vackornak hiresztelte el. Hasonló kudarc érte tiz évvel később festett, 1883-ban kiállitott költői hatásu „Pacsirtá"-ját s ő ismét Jernyére vonult vissza és eldobva ecsetét, a falusi földesur életét folytatta, ám utóbbinak minden öröme nélkül.

Szinyei-Merse Pál fivérei három vármegyében hires, kedves uri modoruknál fogva mindenfelé rokonszenves gavallérok voltak, a közeli Eperjes társaséletének hangadói. Szinte eseményszámba ment, ha szülői örökségül rájuk szállt s Bánk bán földjének különböző községeiben álló kastélyaikból négylovas kocsin a városba jöttek. A mester nem igen mutatkozott Eperjesen, társaságba sem járt, különösen amióta művészi kudarcai családi boldogságát is földulták. A sárosiak gunyolódó kedvüket csak a háta mögött tölthették ki rajta, de feleségét, akit nem egy képén örökitett meg odaadó szeretettel, ezzel igy is addig ül-

Baloldali kép: a lőcsei városháza boltíves folyosója.

dözték, mig végezetül elhagyta urát. S most még keservesebb ujabb tizévi remeteségének csak a nagybányai festők érvényesülése vetett véget, akik külföldi mesterektől ellesve, ugyanazokat a művészi elveket juttatták diadalra, amelyeket ő idegen mintaképeiket megelőzve, már egy emberöltővel előbb hirdetett a természetbe való elfogulatlan és odaadó elmélyedésének eredményeként. S innentől kezdve haláláig husz éven át Szinyei-Merse Pál pályája a diadalok szakadatlan láncolata volt. Most már a sárosiak is bronzszobrot emeltek tiszteletére, amelyet Chyzer Kornél márványalakjával szemben a vármegyei muzeum előcsarnokában állitottak föl. A mester budapesti lakos lett. Jernyére azonban nyaranta évről-évre visszatért. Itt azonban nem igen szeretett művészetről beszélni, különösen művészeti irókkal nem, amely minőségben a fővárosban nem egyszer volt alkalmam őt a művészeti főiskolán fölkeresni. Talán egyik tekintélyes műkritikusunk látogatásának emléke tartotta vissza ettől, aki a nyolcvanas években egy uri társasággal Jernyére vetődött s képei helyett egyre csak gazdasága, birkái s a termés iránt érdeklődött a mesternél.

S a jernyei műteremben is csak Félix fia kisért. A kert sarkában álló épület belül is puritán módon egyszerü volt. Vázlatok, egy állványra tett megkezdett kép s néhány félbenhagyott figurális mű diszitették csak, minden szokványos műtermi rekvizitumok nélkül. A félbehagyott munkák közt volt egy virágot szedő fiatal leányt ábrázoló kép, melyen meglátszott a mester keze ifjukori hajlékonyságának fogyatékos volta, amit pusztán az állandó gyakorlás hiánya okozott. Szinte egy emberöltőre terjedő remetesége idején Szinyei-Merse Pál évek hosszu során át nem nyult ecsethez s kései érvényesülése idején azért lett csak tájképfestő. Ifjukori munkái, rajzai, vázlatai bizonyitják, hogy ha pályája nem törik meg ennek kezdetén, a figurális, sőt a történelmi képirás terén is nagyértékü alkotásokat hozott volna létre.

S hogy elbucsuztam a mestertől, a jernyei templomba siettem, amelynek Remete szent Antalt ábrázoló oltárképét ő festette fiatal korában. Legnagyobb meglepetésemre a főoltárt vadonatuj tiroli faragásu retabulum diszitette szobrokkal. Ez a falu Amerikába kivándorolt hiveinek költségén pár év előtt készült s kedvéért Szinyei-Merse Pál oltárképét kidobták. Nemo profeta... Kedvetlenül hajtattam tovább. Hermányban a szentélyben középkori szárnyasoltárt találtam, szekrényében három szoborral, de a szekrényt is, a szobrokat is még a mult században bronzfestékkel mázolták be. Szinyelipócon megtaláltam a fricsi templom gótikus kelyhének párját, amelyet a régi, de gyökeresen átalakitott plébániatemplomnak Sirokai László adományozott, akinek esztergomi vörösmárványból faragott siremlékét püspöki díszben ábrázolt dombor-művével a sirokai plébániatemplom falkeritésébe foglalták. Sirokai László cimzetes püspök, az egri megyéspüspök sufraganeusa szentelte föl 1478-ban a csucsives stilusban kibővitett szepeshelyi székesegyházat a Branyiszkó tulsó oldalán. Amire a lipóci templom átkutatásával végeztem, az akkor már lakatlan kastélyt akartam megnézni. Nincs ott semmi, mondták a parochián, mégis betértem. A kastély XVIII. századbeli épület s véges-végig üres volt. Ám hosszukás nagy terme, minden átmenet nélkül falaiba olvadó tojásdad kupolaszerü boltozatával, legömbölyitett sarkaival föltünt. Az egymást metsző ellipszisek rendszeréről eszembe jutott valami, amit egy régi könyvben olvastam. S az egyik sarokba állitottam a plébános urat, magam a másikba mentem s onnan szólitottam meg suttogó hangon. A plébános felém fordul s ugyancsak elcsodálkozik, hogy több mint 10 méternyi távolságból hallja suttogásomat. Dioniziosz fülének rögtön hire terjedt a faluban s a jámbor parasztok csapatostul állitottak be s helyezkedtek el egymásután a terem négy sarkában, vagdostak egymás fejéhez suttogva merő barátságból mázsás gorombaságokat. A plébános ur még azután is egyre csóválta fejét, hogy kocsira ültem. Ő már harminc éve ott lakott a faluban, valamikor szinte mindennap bejárt a kastélyba, amig gazdái el nem költöztek; mégsem tudott Dioniziosz füléről. Hogy azt is nekem kellett fölfedeznem. S bizonyára Lionardo is ilyformán oldotta meg a Dioniziosz-füleket a milanói herceg udvarában s nem bádogtölcséres csőrendszerrel, ahogy a reneszánsz nagy varázslójáról irott regényében Mereskovszkij gondolja. S hogy a dolomitok megtekintésére készültem, a plébános hozzám csatlakozott, hátha ott Memnon-szobrokra bukkanunk.

A sztrecsnói vár.

A lipóci dolomitok fantasztikus sziklavilága tele van szoborszerü alakzatokkal, szurdok, kémény, többörformáju mélyedésekkel, amelyeket a szél mintázott itt s amelyekről a nép naiv fantáziája sok cifra mondát költött. A bejárat e sziklavilágba is érdekes; emeletnyi magas meredek sziklapad, amelyről sekély patak vize szivárog alá, mint valami selyemfátyol. A sziklapadhoz létrát támasztottak, ez a följárat. Jobbfelől egy sziklakupon a kicsiny lipóci vár bástyái szomorkodnak, amelyről a megye monografusai azt hiszik, hogy királyi vár volt. Azonban alighanem összetévesztik a Szinyén volt várral, mert a lipóci terjedelme alig ér föl egy négyszobás polgári lakással s bizonyára csak a XVII. században épült e bizonytalan időkben rablók támadása ellen menedéknek. Mint Simplicissimus e korbeli remek utleirásában is olvashatjuk, amelyet Jókai „A szép Mikhál" cimü regényében dolgozott föl, a Branyiszkó akkoriban hirhedt rablótanya volt.

S tul a kupalaku kősziklán gubbasztó várromon, meredek sziklafal ormán, a megkövesült asszony áll karján gyermekével. Abban a pillanatban vált kővé, amikor a szakadékba kart ugrani szégyenével. Fölötte Mózes szobrát mutogatják. A sziklák közt kigyózó ösvény óriási diadalkapuhoz vezet, amelyet szintén a szél rágott keresztül a dolomitfalon. Nyilásán át végig szemünk elé tárul a szinye-lipóci völgy forrástelepeivel, elhagyott fürdőházaival, tánctermével, ahol száz év előtt két vármegye uri népe keresett gyógyulást, mulatott nyaranta. Hogy azonban a vasutak elkerülték, nyáron is néptelenné vált a gyógyitó hatásával a német Wildungennel vetekedő forrástelep. Csak vizét fuvarozták akkor az év minden szakában naphosszat Eperjesre, onnan vasuton a szélrózsa minden irányába.

Esteledett, amire a dolomitok világából a faluba visszakerültünk. A plébános ur váltig biztatott, hogy maradjak nála éjszakára, másnap Rencsisóra mehetnénk. A hegyi faluban akkoriban érett a nyársardóinál nem kevésbé pompás cseresznye. Szeptember végén cseresznyét szedni nem utolsó élvezet. De muzeumba ugy sem vihettem volna ebből; borszeszben kiállitva sem igen hitte volna el senki, hogy szeptembervégi termés, holott való igazság, hogy ha szép napos idő jár, a cseresznye ott a magasban csak akkor érik.

A Felvidék gazdasági jelentősége

Közhely, hogy a Felvidéket hegy- és vizrendszere Magyarországgal földrajzi egységbe foglalja és közlekedési hálózata is ennek az egységnek törvényszerüségét követi.

Huszesztendős erőfeszités sem volt képes a Felvidéknek természetes kapcsolatát Magyarországgal megszüntetni, bár az elzárkózás gazdasági politikája átmenetileg fel tudott emelni egyes réteget a nagyobb jólétbe, amely réteg az odatelepitett cseh bürokráciával együtt és a magyar birtok ellen felszitott szélsőséges elemektől támogatva, a cseh uralmat dicsőitette és jobbnak hirdette a magyar korszaknál.

Azonban minden siker csak átmeneti lehetett és ha nem következtek is volna be a régi csehszlovák állam felszámolására vezető világesemények, akkor is megkezdődött volna a mesterséges eszközökkel inditott fejlődés ellenhatása és csakhamar a csehszlovák viszony sulyos válságának lettünk volna tanui.

Legfeltünőbb a fejlődés mesterkéltsége és erőltetettsége Pozsony városában. Az odatelepitett tömérdek hivatal, az odaközpontositott nagy katonai erő, a kikötői és közlekedési állami szubvenciók kétszeresére fokozták fel a város lakosságát, de az avatott megfigyelők évek óta látják, hogy nem valóságos gazdasági fejlődéssel állnak szemben, mert csak a *fogyasztók* tömegeinek állami tömöritéséről és ellátásáról van szó, de akinek a termelő munkája ezeket a kiadásokat fedezi, sehol a cseh földön nem található.

Pozsonynak a Felvidékkel együtt Magyarországhoz kell kapcsolódnia, hogy a fejlődés természetes alapjait mindkettő megtalálja. A cseh uralom a Felvidéken a fejlődés nagyobb fokára emelkedő ipari és kereskedelmi életet vitatta, mert ennek a fejlődésnek a Nagy Magyar Alföld volt gyökere és nem kétséges, hogy igazi virágzás korszaka csak az elmult két évtized óta kezdődött volna, Magyarország önállóságával, ha vele marad a Felvidék. Hatalmas, nemzetközi jelentőségü ipari életnek adott volna lendületet az Alföld, a mai Magyarország pedig agrárfölöslegének nagy részét a Felvidéken helyezi el. Több százezer lakossagu város képződött volna odafent, óriási módon megnövekedett fogyasztóképességgel és a magyar fővároson keresztül nemcsak Magyarországba, de a szomszéd balkán államokba is eljutottak volna iparcikkei. Ipari nyersanyagának szintén Magyarország lett volna nagy felvevője, elég ha csak a százmillió pengő értékü faszükségletünkre utalunk.

S beszéljünk-e a kölcsönös turista- és idegenforgalom be nem látható perspektivájáról?

A magyar időben szépen fejlődésnek indult, de az akkor nagy osztrák versenyben mégis nehezen lendülő felvidéki ipart a prágai csehszlovák kormány minden eszközzel igyekezett visszavetni és agrár tartománnyá igyekezett süllyeszteni. Igy aztán — gondolta Prága — a Felvidéket s a mai Magyarországot nincs ami összekapcsolja. Ami a kettőt összeköti széttéphetetlen gazdasági kötelekkel: ez a *közös fejlődés*, az erőforrások kölcsönhatása és az egymással való forgalom megsokszorozódása, a munkamegosztás nagy elvének mindkét területre való kiterjesztése. Azt jelenti ez, hogy az egészséges foglalkozási ágak kibővülnek, mindkét társadalom munkája szélesebb alapon helyezkedhetik el, a magyar éppen ugy érzi, mint a szlovák, hogy léte és boldogulása a magyar és szlovák területeknek szabad forgalommal való egybekapcsolódásán nyugszik, ami kifejleszti a szolidaritás érzését és az összetartozás eszméjét. Vagyonosodás és kulturafejlődés jár ezzel itt éppen ugy, mint amott, ami a kivánatos nyugalmat biztositja mind a két nép számára és kirekeszt minden nyugtalanitó és ellentét szitását célzó agitációt.

A Felvidék és Magyarország gazdasági összetartozásának gondolata ezt a nyugalmas fejlődést jelenti, azért egy percig sem lehet lemondani arról, hogy a visszacsatolás minél előbb megtörténjék.

Cs. J.

A FELVIDÉK MŰEMLÉKEI.

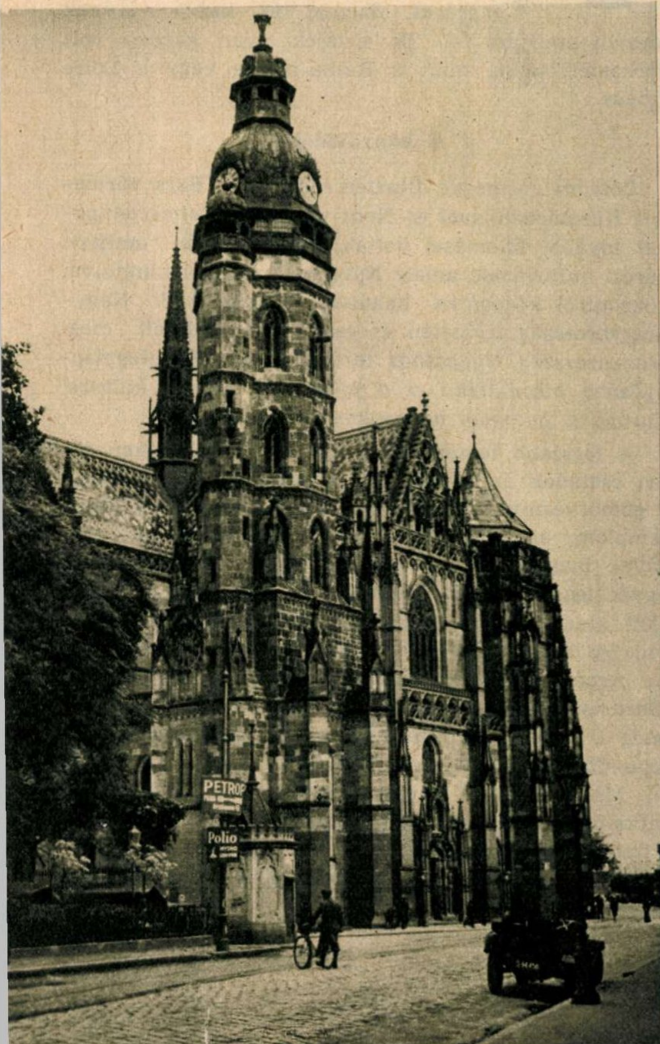
Magyarország műemlékeinek nagyrésze elpusztult, vagy romokban hever. Ami megmaradt, még mindig bámulatos tanuságtétel az annyi vihart látott magyarság teremtőereje, épitő- és diszitőkészsége mellett. Ez a nép, hozzáadva az olasz, francia, német behatásokhoz a maga egészen sajátos, Ázsiából hozott motivumait, kőbe faragva azokat a növényi s állati ornamenseket, melyeket ősei a sátorponyvákon, nyeregkápákon, kösöntyükön s egyéb dísztárgyakon örökitettek meg, mind az egyházi, mind a világi épitészetben *kimondottan nemzeti stilust* teremtett.

A megmaradt műemlékeknek s igy e nemzeti stilusnak is *leggazdagabb tárháza a Felvidék,* amely amellett, hogy nem szenvedett annyit a ránk zuduló csapásoktól, mint az Alföld, vagy a Dunántul, a XIII. századtól szervesen kapcsolódott bele az európai kultura áramába.

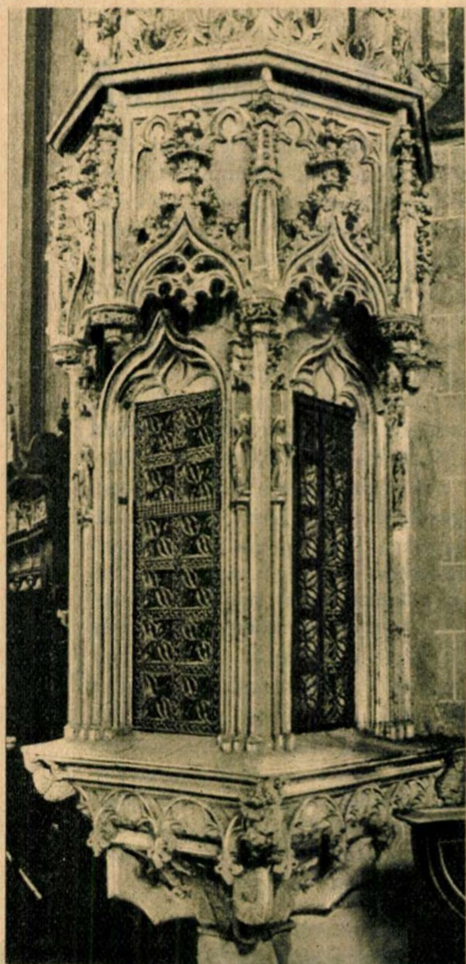
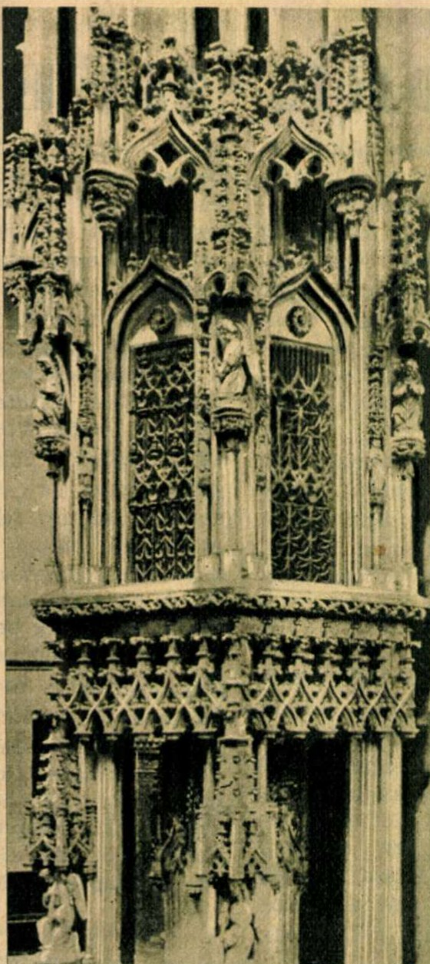
Kassa.

A csúcsives épitészet fennmaradt felvidéki emlékei sorában a legjelentősebb a *kassai Dóm.* Ahhoz, hogy egy ilyen mű létrejöjjön, nemcsak kitünő szakemberek és a rendkivüli munka áhitatát átérző, névtelen segitőtársak ezrei kellenek, nemcsak hit, nemcsak áldozatkészség, hanem a szellemi élet olyan leszüródése és megnemesedése, amely egy városból ugynevezett „kulturközpontot“ csinál. Kassa, a vidék akkori szellemi szinvonalához képest, már a középkorban ilyen kulturközponttá lett. Maga a Dóm egy régebbi egy- vagy kéthajós templom fölé épült. Ebben a régi templomban volt a még Johannitáktól ittmaradt *Szent Vér-ereklye,* amelyet messze földről kerestek fel a zarándokok. Valószinü, hogy a zarándokok adományai nagyban hozzájárultak a Dóm felépitésének anyagi megalapozásához. A XIV. század elején uj szentéllyel hosszabbitották meg a régi templomot. Magát a Székesegyházat, mint ezt a legujabb kutatások kétségtelenül kimutatják, *csak a XV. század elején kezdték épiteni.* Ezzel meg is dől az a feltevés, mintha *Villard de Honnecourt,* hires francia épitész, aki IV. Béla hivására a tatárjárás után Magyarországon járt, a mai Dóm épitéséhez bármiben, akár az alaprajz felvázolásával is, hozzájárult volna. A templom három, egyformán széles hajóját a szentély körül sugarakban elrendezett kápolnák kötik öszsze. Mind a fő-, mind a kereszthajót pompás csillagboltozatok fedték be. Sajnos, a legutóbbi restaurálás a Székesegyházat öthajóssá épitette át, árkád-iveit megszaporitotta és nemes ivelésü csillagboltozatait szárazabb, tördeltebb hálós-rendszerrel cserélte fel. Igy a Dóm épitészeti része ma már kevésbé szerencsés. Megmaradt azonban díszes Szent Erzsébet-kapuzata, nyugati hármaskapuja, tornyai, (a déli csonka maradt), valamint ezer más díszitésbeli szépsége. Vonzóerejét nemzeti szempontból az is fokozza, hogy itt nyugszanak II. Rákóczi Ferenc hamvai.

Alsó képek: a kassai Székesegyház és belseje.

A bártfai Szt. Egyed-templom és a kassai Dóm szentségházának részlete.

Kassán fel kell még emlitenünk a *Szent Mihály-kápolnát,* amely a mai Dómtól délre áll. Voltaképpen félbemaradt szentély, amelyet a XIV. század közepén, diadalivének csúcsives elfalazásával és a föléje emelt apró harangtoronnyal külön templommá alakitották át.

A Szepesség és Sáros.

Szepes- és Sáros vármegyék mai területe a középkori egyházi és világi épitészet egyik középpontja volt. A várak, udvarházak, kisebb-nagyobb főuri lakok mellett, közel 200 olyan templomot tartunk számon, amelyeket a XIII—XIV. században emeltek. A plébániatemplomok közül elsősorban a *lőcseit* kell felemlitenünk, de méreteik miatt fontosak a *gölnicbányai, iglói* és *késmárki* templom is. A *szepesolaszi* templom már inkább bazilikaszámba megy; épitészeti megoldásainak különleges helyi jellege miatt az utóbbi időben ráirányult az európai régészek figyelme. A Szepesség egyházi épitészetének legjellemzőbb sajátságát azonban az ugynevezett *„kéthajós" falusi templomok* adják meg. (Pl. *Felkán.)* Ezeket rendszerint a XV. század folyamán egyhajós, lapos mennyezetü templomokból alakitották át, olyképpen, hogy az egyetlen hajót egy központi, nyugat-keleti irányban emelt pillér-sorral két mellékhajóra osztották és a keresztboltozatokat erre a pillérsorra, illetve a templomtest északi és déli falaira nyugtatták. Fontosabb templomok még: a *bártfai Szent Egyed* és az *eperjesi Plébániatemplom,* mindkettő a XIV—XV. századból. *Késmárk* csúcsives templomai hatalmas pártázott tornyokkal büszkélkednek, amelyeknek *védelmi célja* szembeszökő. A *szinyei* templom őrtornya magyar népies motivumokkal ékes, mintha mézeskalácsfonatokat faragtak volna ki az emeleti ablakrések között.

A magyarországi városkultura talán a Szepességben volt a legvirágzóbb. Ez a hegyes vidék mentes maradt a törökdulástól, sőt a későbbi háboruk is kevéssé érintették. *Lőcse, Bártfa, Eperjes* pompás fafaragásaikkal, dus festményeikkel, magyar reneszansz- és magyar barokk-palotáikkal, városkapuikkal, megyeházaikkal izelitőt adnak abból, milyen lehetett ugyanebben a korban a Dunántul.

A várak közül talán elég, ha a beregvármegyei *Munkácsot,* Zrinyi Ilona fészkét, az *ungvári Drugeth* várat, a *fricsi Ghyllányi-kastélyt,* a *makovicai* romokat, *Kapi* várát, a *sárosi várat* (Sáros vármegye), a Thököly István épittette *savliki püspöki kastélyt,* a *késmárki Thökölyvárat, Szepest* és *Lubló* várának romjait emlitjük fel. Ez a tájék olyan gazdag volt várkastélyokban, mint a Rajna-mente vagy a Loire vidéke.

A bányavidék.

Zólyom vármegye *Besztercebányával,* Bars vármegye *Körmöcbányával* és Hont vármegye *Selmecbányával* további állomásai voltak annak a már emlitett városi kulturának, amely Nyugat-Európából kiindulva, központról központra haladva, végighuzódik Nagy-Magyarország területén és csak *Brassónál* áll meg. *Magyarország Nyugathoz tartozásának egyik legmeggyőzőbb bizonyitéka ez a folytatódó városi kultura. Európa a gyergyói havasokon tul szünt meg.*

A legszebb templomokat ezen a bányavidéken főuri családok épittették. Ilyen eredetre tekint vissza a gömörvármegyei *Csetneken* emelt, most evangélikus templom, amelynek főhajója, kecses oszloptagozódásával, magas boltozataival a magyar csúcsives stilus egyik legsikerültebb alkotása. A *szászfalvi* templom (XV. század) szentélye keresztboltozatainak tisztaságával lep meg; *Dobronya* román megoldásu temploma az Árpád-korra, pontosabban a XIII. századra vall. *Garamszentbenedek* apátsági monostorát és templomát még I. Géza alapitotta 1075-ben; ujjáépitését a XIV. században kezdték meg; erőddé 1452-ben alakitották át. Mai alakjában érdekes példája azoknak, a nálunk ritka *erőd-templomoknak,* amelyek két legismertebb kiteljesülése a franciaországi *Albi* és *Agde. Körmöcbánya* régi várfalai ma is állanak, XVI. századbeli *várkapuja* tiszta magyar reneszansz; kéthajós, csúcsives

Szent Katalin-temploma zárkövein Mátyás király címerét tünteti fel. *Selmecbányának* és környékének (*Korpona, Bát, Bakabánya, stb.*) templomaiban vannak a világszerte ismert, fából faragott festményekkel boritott szárnyas-oltárok.

A bányavidék világi épitészetében megint *a várak* vezetnek. *Krasznahorka, Solymoskő, Torna, Fülek, Kámor, Csábrág, Saskő, Garamszentkereszt, Zsarnóca, Rudnót*, a *Feketevár* a „Zsiványtoronnyal", *Zólyom-Lipcse* vára a XIII. századból a XVII-be vezet bennünket. Ezekre a nevekre a magyar történelem egyetlen nagy „Jelen!"-nel felel.

Pozsony és az északi megyék.

Pozsonyban, amelyet már az Árpádkori krónikák és Könyves Kálmán törvénye is *Pozsonynak* hivtak, ahová a németek csak a XIII. századtól, a tótok még később, a csehek pedig *csak az utolsó husz évben* szivárogtak be, már maga a XVI. századból való Megyeháza is a legtisztább, árkádos magyar stilus. Kastélyában a Hunyadiak, majd Mária Terézia székeltek. Főiskoláját Korvin Mátyás alapitotta 1467-ben. Számos közénkori temploma közül kiemelkedik a XIII—XIV. századból való székesegyház, amelyben II. Mátyástól kezdve II. Lipótig királyaink egész sorát koronázták meg; a XIV—XV. században épült, kecses saroktoronnyal diszitett *Klarissák-temploma* és a *Ferenciek egyháza* (XIII—XIV. század). Barokk- és empire-palotái a *Csáky, Pálffy, Zichy, Batthyány, Pongrácz* főuri családok patinás hajlékai voltak. XV. századbeli kapui felveszik a versenyt a szepességi vagy erdélyi városok legszebb kapuzataival.

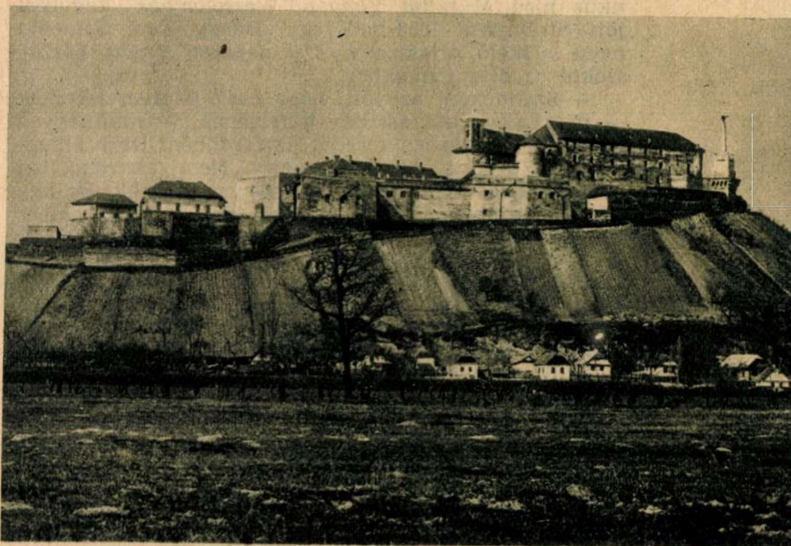
Magában a vármegyében *Nagyszombat* műemlékekben egyik leggazdagabb városunk. XIV. századbeli székesegyházának tömbje gótikus elemeket reneszansz és barokk megoldásokkal kever. Dévény vára és a régi magyar határra emelt emlékoszlop annyira ismert, hogy fölösleges bővebben szólani róluk. *Kisszenkvicén* van egyik legbájosabb csucsives kápolnánk. *Modorban* állnak még a régi városfalak és kapuk. És igy tovább. Pozsony vármegye, akárcsak *Trencsén* és *Árva*, minden rögével, földhajlásával, magyar sors- és életközösséget hirdet. *Zsolna* a XIII. századbeli ódon házaival, *Oroszlánkő* vára, *Trencsén* vára, Csák Máté korából való hatalmas őrtornyával, *Turna*, ahol a monda szerint Rákóczi a földbe rejtette kardját utolsó vesztett csatája után, — mind azt hirdetik, hogy ebben az országban nyomról-nyomra, szivós küzdelmek árán olyan társadalmi és lelki egységet sikerült kiépiteni, amelynek a különböző épitészeti stilusok egymást kiegészitő változataiban is kifejeződik.

Magyarország egész a legujabb időkig Európának, az európai kulturának keleti határbástyája volt. Egész kulturája és művészete szervesen kapcsolódik a *nyugati* kultura irányvonalához. A sajátosan magyar teremtő gondolat európai nyelven fejezte ki magát. Az európai keresztény kultura keleti határőr országa volt Magyarország. Kelet idesugárzó hatása épugy megtört, feloldódott a magyar művészet erős öntudatu nyugatosságán, mint ahogy a török hadak vad támadásai is a magyar sziklafalnál torpantak meg. Ez a sokszázados határőr-szolgálat sok mindent elpusztitott műemlékeink közül A Felvidék védettebb földjén maradt meg legtöbb emléke az európai jellemü magyar épitőkulturának. Az évszázadok hatalmas emlékei mind a magyar lélek törhetetlen erősségét hirdetik ezen a vidéken is...

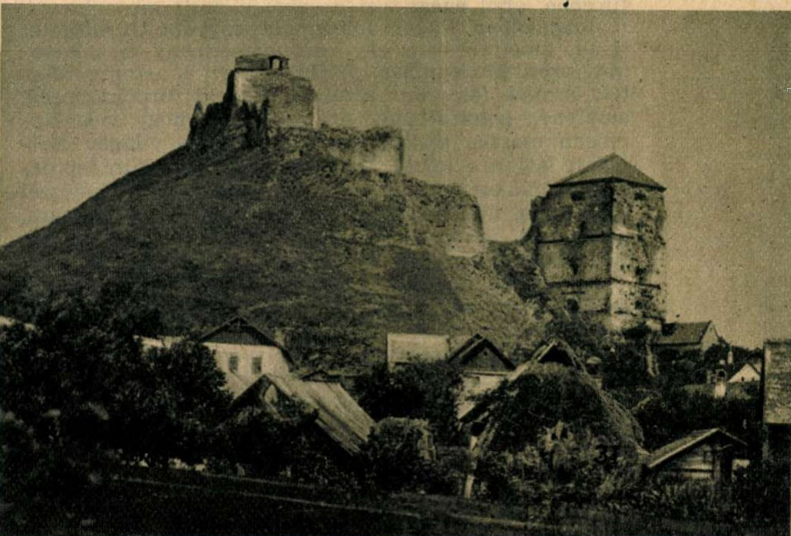
Dr. Gál László.

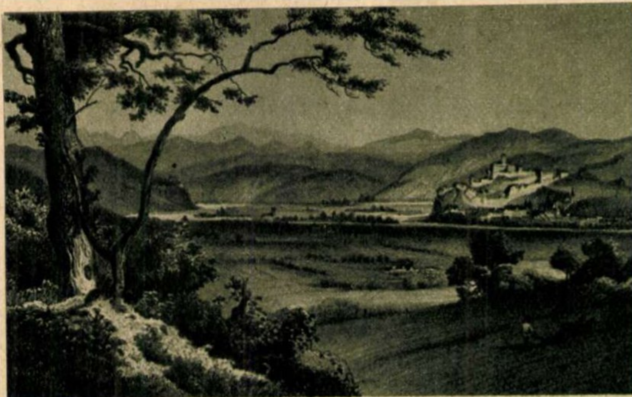

Rozsnyó vára.

Munkács vára. Alsó kép: Fülek.

A Vág völgye Trencsén mellett. Rohbock-metszet.

Tátrafüred. Egykori vizfestmény.

A FELVIDÉK FÜRDŐÉLETE A RÉGI MAGYARORSZÁGBAN

IRTA: SIKLÓSSY LÁSZLÓ

A régi Magyarország sík földjét ellepte a török. A Felvidék maradt meg a kultura céljaira. A természet is közrehatott, mert a terményekben kevéssé gazdag vidéket kárpótolta hatalmas erdőkkel, ózonos levegővel, gyógyitó forrásokkal.

A magyar urak idejöttek gyógyulni és társaséletet élni. *Stubnya* fürdőnek pl. a XVII. században Wesselényiék voltak a pártfogói: *Wesselényi Ferenc*, a nagyhatalmu nádor és felesége, *Széchy Mária*, a romantikus hirü *Murányi Vénusz*. Wesselényiék kedvéért jött Stubnyára 1658-ban egy *Révay Kata Szidónia* nevü előkelő uriasszony. De nehezen tudott hozzászokni az ottani módihoz.

— Szándékom az volt, hogy csak kádban feredjek — irta haza Kata asszony a férjének, — minthogy a Nádor ur őnagysága feredik az ferdőben. De ezt megtudta a Nádor ur őnagysága. „Nem akarom, azt mondta, hogy ugy lássék, előttem szaladtok". És ugy mi az ferdőben fogunk feredni, de ha sok ember gyülekeznék, mégis csak kádban fogunk feredni.

Kata asszony egyébként ugy okoskodott, hogy ha Wesselényiné Széchy Mária fürdik a társasfürdőben, akkor ő is füródhetik, különösen, ha gyér a látogatottság. Csakhogy mindennek éppen az ellenkezője történt, ugyhogy lemondóan irta haza férjeurának:

— Ki feredne annyi sok idegen ember között, minthogy palatinusné asszonyom nem feredik.

Paget John, egy előkelő angol iró és közgazda 1835 körül végigutazta az összes felvidéki fürdőket. A Vág völgyén ment fel és nem győzött betelni annak szépségével. Trencsénteplicen nagyjában ugyanazt az állapotot találta, mint amilyent régebbi forrás alapján fent leirtunk, de olyan egész nagy urak akkor nem fürödtek. Egyébként vigan folyt a fürdőzés. Gyakorta a hangászokat is odaparancsolták a tükörfürdőbe, ahol egész vizi kaszinó alakult ki.

Pöstyénben Paget John még nagyobb fürdőéletet talált, amelyről van egy régi vizfestmény is a Szépművészeti Muzeumban. Látjuk, hogy a nemrég ültetett árnyas fák alatt sétál az előkelő fürdőközönség, amelynek empire-ruhás női elárulják, hogy még Napoleon császár alakja árnyékolja be a világot. Baloldalt látjuk a kőből ujonnan épült nagy fürdőépületet. E mellett vannak a kutak, amelyekből hévizzel töltik meg a hordóalaku fürdőkádakat azok számára, akik nem kivánnak a nagy medencében fürdeni. A jobboldali faépület az egyszerübb emberek fürdője. A háttérben elegáns hintókat látunk, az előtérbe gyalogkocsin szállitanak egy öreg asszonyt, aki bizonyára a maga lábán fog hazamenni a kura után.

Paget csodálkozott, hogy Pöstyénben minden háznak neve van. „Ez azért van, mondták neki, mert Magyarország szabad ország. Még gondolatnak is szörnyü, hogy József császár épugy, mint Ausztriában, itt is megszámozhatta volna a házakat. Itt nem azt mondjuk, hogy a 10-es vagy 20-as számban lakunk, hanem a Kék Huszárban, vagy az Arany Tyúkban."

A szlovákok iránt is érdeklődött a mi angol utazónk és megállapitotta róluk, hogy nagyon szorgalmas nép, amelynek hivatottsága van a gyári munkára. A szlovákok középtermetüek, izmosak, fehér arcbőrüek, hosszu, kenderszerü hajat viselnek. Egyes vidékeken a férfiak igen szépek, a lányok csinosak.

A *Tátra vidéke* éppenséggel elragadta ezt az idegen urat. Tátrafüred az északamerikai telepekre emlékeztette őt és megállapitotta, hogy a fürdőtelep faházaiban igen kényelmes lakószobák vannak. Ide kevésbé a betegek, mint inkább az egészségesek jönnek, mert Füred kitünő középpontja a tátrai kirándulásoknak. Nagy társaság volt itt együtt, amely barátilag fogadta az ujonnan érkezőket. Ezek közül Csáky grófné, amint hallotta, hogy Pageték utja az ő kastélya mellett fog elvezetni, azonnal meghivta őket, hogy legyenek az ő vendégei.

Amikor a társaság vacsorához ült, egy kiránduló kompánia érkezett vissza nagy éhesen. Elmondták, hogy két napot szenteltek a *lomnici csúcs* megmászására, ami kitünően sikerült, a csúcson azonban a nagy hideg miatt csak pár percig tudtak időzni. Még vadászok is érkeztek, akik egy kétéves szép zergebakot hoztak magukkal vadászzsákmányképpen.

Pageték másnap kirándultak a tarpataki völgybe, megcsodálták a vizesést, majd mind feljebb hatoltak és megállapitották a növényi vegetáció folyamatos csökkenését. Olyan magasra jutottak, hogy egy óra alatt, gondolták, a lomnici csúcson lehetnének. De nem hatoltak már tovább, hanem innen csodálták meg a Lengyel-nyerget, *amely Magyarországot Galiciától elválasztja*.

A vendégfogadóba visszaérkezve hallotta Paget történetét a szepesi városoknak, amelyeket Zsigmond király elzálogositott a lengyeleknek, *Mária Terézia azonban 1772-ben visszaszerzett a magyaroknak*. Este ismét kellemes társaság volt együtt, köztük egy régi szabásu magyar ur, aki elmagyarázta, hogy Magyarország a világon mindennél különb, még Angliánál is.

— Hát nem vagyok-e én a magam ura — kérdezte. — Nem tehetem-e azt, amit akarok? Be mer-e jönni bárki is az udvaromba engedelmem nélkül? Nincs-e nekünk mindenünk: hegyünk, völgyünk, erdőnk, berkünk, aranyunk, ezüstünk, vasunk, gyapjunk, vásznunk, selymünk, borunk, buzánk, dohányunk? Hol van még egy ilyen ország? Ezért szoktuk a magunk latinságával mondani:

— *Felix ergo Hungaria, cui dona data sunt varia.* (Boldog ország Magyarország, melynek földje minden jót ád).

Pillanatképek a szabadulásra váró Felvidékről

Félévvel ezelőtt, Husvétkor még hivatalosan minden tökéletesen rendben volt Csehszlovákiában. Hangsulyoznunk kell, hogy hivatalosan, mert tényleg már az első pillanattól kezdve, ahogy átléptünk a határon és megkezdtük autókörutunkat a Felvidéken, ugyszólván minden percben tapasztalhattuk, hogy valami nincs rendjén, illetőleg csak csehszlovák szempontból nincs rendjén.

Megálltunk az egyik utirányjelző oszlop előtt és találgattuk, milyen helységek lehetnek azok az idegen elnevezések, amelyek felé a jelzés mutatott. Amint ott álltunk és tanakodtunk, több ember állta körül a kocsinkat, de magyar kérdéseinkre nem válaszoltak. Végre jött egy jóképü ember és megmentette a helyzetet.

— Nem mernek, kérem, itt magyarul beszélni, pedig már nem kell félnünk!

Elmagyarázta, melyik városnév mit jelent és már robogtunk is tovább. A kis csoport minden embere integetett felénk. Szemükből látszott, hogy beszélni is szeretnének, de nem mertek. Nagyon meg lehettek félemlitve. Selmecbányán annyian voltak a templomban, hogy tárva volt a kapu és kihallatszott — a magyar ének. A másik templomból éppen ömlött kifelé a sokaság. Csak magyar és német szó hangzott. Sietős volt az utunk, mentünk tovább. Nem kell részletezni Besztecebánya környékének és a Stureci hágónak a szépségeit, aki már valaha is járt ezen a csodálatos vidéken, nem felejti el soha. Amint a hágó másik oldalán leszaladt a kocsink a völgybe, szines szlovák népviseletbe öltözött csoportok álldogáltak az ut szélén.

Ez már a szlovák föld közepe, közeledünk Hlinka páter városához, Rózsahegyhez. Itt természetesen a legnagyobb és legerősebb a szlovák öntudat. Rózsahegyen persze az iránt érdeklődünk a legelső egyenruhás embernél, merre kell mennünk, ha Hlinka pátert akarjuk látni. Különböző nyelveken próbálkoztunk emberünkkel, de nem sikerült, végül megszólal jó magyarsággal:

— Csak egyenest, azután balra.

— Hát maga tud magyarul? — csodálkoztunk, mert szabályszerű cseh egyenruha volt rajta.

— Hogyne, kéremalássan! — szaladt széles mosolyra az arca. — Magyar baka voltam, a 39-eseknél szolgáltam. Isten áldja meg az urakat!

Hlinka András, a szlovák autonóm törekvések engesztelhetetlen harcosa halálsápadt, arca beesett, alig áll a lábán, látszik, hogy csak óriási akaratereje küzd már a halálos kórral. A szeme felvillan, amikor megtudja, hogy Budapestről jöttünk. Elébünk jön, pedig nagyon nehézére esik a járás, melegen kezet fog. Olyan magyarsággal beszél, mint bárki Budapesten.

— Isten hozta, mit kivánnak?

Az első politikai izü kérdésre azonban a szeme elszántan villog és hangja felcsattan.

— A magyarok nagyon jól ismerhetnek engem, tudhatják, mit akarok!

Átadjuk neki a Pesti Hirlap legutóbbi számát. Kezébe veszi és nyomban megakad a szeme az egyik cikken.

— Milyen kár, hogy ezt a lapot most nem kapjuk... Azelőtt nagyon sokat olvastam... Hát igen, most a cseh államban vagyunk...

Többször is megkiséreljük, hogy a politikára tereljük a szót, de mindig elzárkózik.

— A magyaroknak ismerniök kell engem nagyon jól! — mindig ez a refrénje a válaszainak.

Amikor elbucsuztunk, hosszasan, melegen fogott kezet, mintha akart volna még valamit mondani. Amikor kijöttünk a szobájából és visszapillantottunk, ott ült a karosszékében és mohón beletemetkezett a Pesti Hirlapba. Ez az utolsó kép ma is előttem van: Hlinka András, a szlovák nép vezére mohón olvassa a magyar reviziós törekvések legharcosabb lapját, a Pesti Hirlapot...

Kinn a plébánia előtt szlovák gyerekek játszottak az iskola előtt. Amikor magyarul beszéltünk, odagyülekeztek és csodálkozva hallgattak.

— Tudsz magyarul? — kérdeztük az egyik kis nebulót.

— Igen — mondta félve, de előbb körülnézett, nem hallja-e valaki.

— Hol tanultál meg magyarul, az iskolában?

— Nem, ott nem szabad beszélni. Otthon a papa és a mama mindig magyarul beszélnek, ha magunk vagyunk.

Ennyi elég Rózsahegyről, a szlovák központból. Turócszentmártonban még mindig a régi, már megszokott jelenet: akit megszólitunk, először körülnéz, azután halk hangon, de magyarul beszél. A Tátrában azonban nem hallani más szót, csak magyart vagy németet. Az egyik nagy szanatórium magyar származású orvosával beszélgetünk.

— Csodálatos, mi történt itt pár hét alatt — magyarázza —, tizenöt éve dolgozom itt, egész sereg páciensem van, akikkel mindig németül érintkeztem, meg voltam győződve, hogy németek. Most egyszerre hibátlan magyarsággal szólaltak meg mind és tőlem egyszerüen megkövetelik, hogy csak magyarul tárgyaljak velük.

Késmárkon le akarjuk fényképezni a régi vártornyot, ami ma cseh kaszárnya vagy raktár. Ahogy nekikészülünk, kidugja a fejét az ablakon egy cseh sapkás katona és valamit kiált felénk *csehül*. Megértjük, hogy nem szabad fényképezni. *Németül* megkérdezzük, miért nem szabad, hiszen ez 800 esztendős épitmény, nem lehet titok. Erre a cseh katona *tősgyökeres magyarsággal* felel és hüvelyujjával hátrafelé bök, be az épületbe.

— Nem tudom, kérem, de ezek itt rettenetesen félnek mindentől.

A vendéglőben németül rendelünk, de a pincér következetesen magyarul beszél. Persze, nyomban a helyzetről tárgyalunk.

— Mi már szervezkedünk, szükség lesz a népszavazásnál, hogy minden magyar együtt legyen. A németek többsége is velünk tart! — mondja büszkén és amikor figyelmeztetjük, hogy ne beszéljen olyan hangosan, a harmadik asztalnál ül egy cseh katona, megvetőleg rándit egyet a vállán.

— Ezektől itt nem fél senki, ők félnek még az árnyéktól is!

Ugyanez a hangulat üli meg Lőcsét, a Fehér Asszony városát is, ahol a vezetőnk a városháza ősi tanácstermében megmagyaráz minden képet, kit ábrázol, de sietve és magyarázat nélkül megy el Masaryk, Benes és Stefanik tábornok mellszobrai mellett.

Kassán egy mellékutcában hagytuk a kocsinkat addig, amig bementünk a Dómba és kegyelettel mondtunk egy fohászt Rákóczi koporsója előtt. Mire visszajöttünk, valaki letörölte a kocsi porral belepett számtábláját, de csak annyira, hogy a piros-fehér-zöld magyar állami jelzés villant ki a porlepel alól. Kassán magyar pénzzel fizettünk. Nagyobb becsülete volt a pengőnek, mint a cseh koronának.

Szinmagyar területen, Rimaszombaton, Krasznahorka vára alatt, Losoncon át jöttünk haza. Alig néhány nap volt, amit a Felvidéken töltöttünk, szinte moziszerüen pergett le előttünk a Felvidék nagyszerü filmje, de a kis mozaikokból jól öszsze lehetett állitani a nagy képet, az igazi képet, amit a Felvidék mutat. Mindez hat hónappal ezelőtt történt, amikor még csak az első szelét érezte a csehszlovák állam a nagy földrengésnek, amely később alapjaiban rázta meg. De ez a gyenge fuvallat is elég volt ahhoz, hogy a Felvidék népe megérezze a szabadság éltető levegőjét.

Szerelemhegyi Ervin.

Déryné Széppataki Róza.

Ernstné Kaiser Josepha.

Prielle Kornélia. (Barabás festménye.)

A FELVIDÉK
a magyar nemzeti szinészet bölcsője

II. József központositó és németesitő törekvései közül sok mindenből éppen az ellenkezője valósult meg annak, amit az ideálista császár szeretett volna. A magyarság például nyelvének és művelődésének fejlesztésére megteremtette a maga külön vidéki gócpontjait. Igy létesült *Komáromban* a *Mindenes Gyüjtemény*, *Kassán* pedig 1787-ben Kazinczynak, Barótinak és Bacsányinak *Muzeum-köre*. Kazinczy Ferenc, majd gr. Dessewffy József működésének Kassa volt a főtelepe. Itt indult meg a Felső-Magyarországi Minerva és számos olyan tudományos és irodalmi vállalat, amely előkészitette a Magyar Tudományos Akadémia működését.

A kassai irodalmi férfiak működése tehát kihatott az egész országra, de kihatott magára a Felvidékre s elsősorban Kassára. Ugyanis Kassa, ez az ősi magyar város, Mária Terézia alatt szlovákosodásnak, II. József alatt németesedésnek indult. A Habsburg-hatalom tervszerüen folytatott *divide-et-impera*-politikája (Oszd meg őket és uralkodj rajtuk!) lecsökkentette a magyar elemet Kassán. Ez ellen vették fel a harcot a magyar irók és művészek.

Szinészet alatt Murányi Zsigmond szintársulatát kell érteni, amely nekiindult Kassának 16 szinésszel és 9 szinésznővel, köztük egy törékeny, de végtelenül bájos fiatal primadonnával, akit *Déryné* néven ismer a magyar művelődéstörténelem. Déryné volt az, aki a „nemzet napszámosainak" erről az uttörő munkájáról mindent gondosan feljegyzett és hátrahagyott.

Ez a társaság 1830-ban azzal a kéréssel járult Abaujvár megyegyűlése elé, hogy vegye őt pártfogásába, Kassa városa pedig engedje át nekik szinházát. Megye is, város is készséggel tettek eleget a kérésnek, a környék lakosai pedig tódultak a szinházba, ami a magyar nyelv felfrissült uralmát jelentette.

A kassai szinészek népszerüsége érthető is volt. Ez a társaság volt abban az időben a legjobb magyar drámai és operai szinészegyüttes (Szerdahelyi, Megyery, Láng, László, Szentpétery, Telepy, Egressy stb.), amely olyan kitünő összjátékkal dolgozott, hogy minden barátjuk remegett, nehogy az együttes megbomoljék. Nagyjából együtt is maradtak a pesti Nemzeti Szinháznak 1837-ben történt megnyitásáig, amikor az uj szinház mindazokat átvette, akik hajlandók voltak a belépésre.

Amig ez az időpont elkövetkezett, teljesitették elhivatottságukat, mégpedig nemcsak Kassán, de a magyarságnak egy másik erős várában, Kolozsvárt is. Kassa és Kolozsvár ebben az időben két egybekapcsolódó láncszem volt a magyar szinművészet együttartására. Kassa érdeme volt az operaműsorhoz való erős ragaszkodás.

— A szinészek közül hiába haragusznak egyesek az énekre — irta Déryné naplójába —, nem lehet eltagadni az igazságot, hogy a dal hangja volt az, amely a kevésbé értelmes s a magyarul nem tudó közönséget is a szinházba csalogatta. Ez a közönség igy ismerkedett meg a drámával és igy szerette meg a szép magyar nyelvet is.

Végre is elkövetkezett az idő, amikor Pesten, a Hatvani-kapun tul épitett uj játékszini palotában meg kellett kezdeni a próbákat. Déryné elé odatették az egy évre szóló szerződést.

— Bocsánatot kérek — mondta Déryné ifiasszony —, én nem szerződhetek egész évre, mert szerződve vagyok Kassára s már október 1-re ott kell lennem!

— Abból bizony semmi sem lesz, kiáltották Földváry Gábor és Fáy András. Innen nem mozdul egy tapodtat sem.

— *Dehát mi lesz Kassából?!* — kérdezte Déryné és sirt és kacagott is, talán, mert tudta, hogy úgy sem marad el onnan sokáig.

A következő 1838-as évben csakugyan Kassán volt ismét Déryné, aki felett azonban eljárt az idő. A művészetért azonban annyira rajongott, hogy ahol csak „hangot sejtett", máris mindent megtett, hogy azt az opera javára hasznositsa. Igy fedezte fel a kassai születésü *Ernstné Kaiser Josephát*, a Nemzeti Szinháznak hires operaénekesnőjét.

Gyönyörü növendékleányka volt. Az apja egy kassai német lovászmester. Déryné elkezdte a szinészpáholyba járatni a kislányt. Az első drámában, amelyet látott, a hős ezekkel a szavakkal rontott ellenfelére: *Hah, lator, megtaláltalak!.* — Kaiser Pepi, aki „pajzán ördögöcske volt", másnap berohant Déryné szobájába, feldobta köpenye egyik szárnyát, félkezével feldulta fürtökbe szedett fekete haját, féltérdre ereszkedett Déryné előtt és nagy szenvedéllyel igy szólt mesternőjéhez:

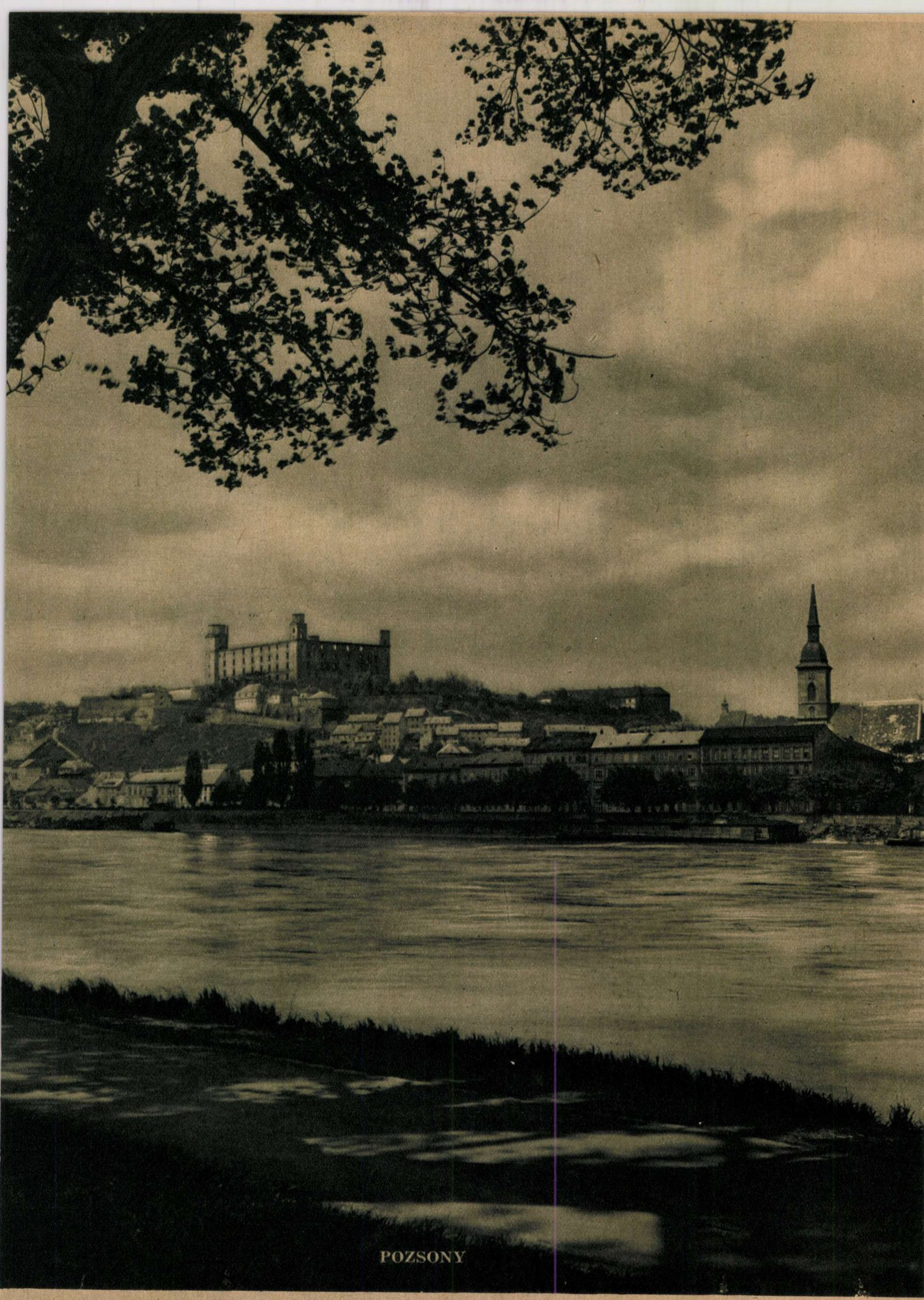
— Ah, imádok! Ich bin dein *lator!*

Nagyszerü *magyar* operaénekesnő lett ebből a kis kassai leánykából.

Az utána következő nemzedékből *Prielle Kornélia* is azok közül való volt, akiket Déryné bátoritott arra a hazafias hivatásra, amelyet szinészetnek hivnak. Prielle Kornélia *Mármarosszigeten* született. S ha végigmennénk az összes neveken, hosszu-hosszu névsor igazolná, hogy a Felvidéken született vagy ott müködött szinészek ringatták a magyar nemzeti szinészet bölcsőjét.

Perneszy Kálmán.

A melléklet kiadásáért dr. KOVÁCS DEZSŐ, a szerkesztésért dr. SZERELEMHEGYI ERVIN felelős. Pesti Hirlap R. T. kiadása, Légrády Testvérek R. T. nyomása. Budapest, V., Vilmos császár-ut 78. Nyomdaigazgató: KERTÉSZ ÁRPÁD.

POZSONY

HISZEK
EGY ISTENBEN
HISZEK
EGY HAZÁBAN
HISZEK
EGY ISTENI
ÖRÖK IGAZSÁGBAN
HISZEK
MAGYARORSZÁG
FELTÁMADÁSÁBAN
AMEN